

SIMON PÉTER

**A BOKOR KÖZÖSSÉG 1971 - 1989.
A BOKOR ESZMÉNY KIALAKULÁSA,
SZERVEZETI MEGÚJULÁSA ÉS A
KIKÖZÖSÍTÉS ÉVEI...**

Simon Péter

2011

Tartalom

<u>Tartalom.....</u>	<u>1</u>
<u>Bevezetés.....</u>	<u>2</u>
<u>A Bokor közösség múltja a Vatikán döntései és a magyar politikai változások tükrében 1945-1971 között.....</u>	<u>2</u>
<u>A Bokor lelkiisége.....</u>	<u>13</u>
<u>Az 1970-es évek.....</u>	<u>15</u>
<u>Az egyház a 70-es évek diktatúrájában.....</u>	<u>17</u>
<u>A Bokor közösség 1970-es évekbeli megújulása.....</u>	<u>19</u>
<u>Bohn István plébános kispap évei Bulányi György hatása alatt.....</u>	<u>22</u>
<u>A Bokor közösség rossz kisközösség.....</u>	<u>25</u>
<u>A katonai szolgálat megtagadása, bebörtönzések.....</u>	<u>26</u>
<u>Egy férfi, aki vállalta a börtönt katonáskodás helyett.....</u>	<u>30</u>
<u>A Bokor szembekerült a magyar egyházzal.....</u>	<u>32</u>
<u>Összegzés.....</u>	<u>35</u>
<u>Források.....</u>	<u>36</u>
<u>Kiadott Források.....</u>	<u>36</u>
<u>Interjúk.....</u>	<u>36</u>
<u>Interjúkötet.....</u>	<u>36</u>
<u>Felhasznált Irodalom.....</u>	<u>36</u>
<u>Internetes Források.....</u>	<u>37</u>

Bevezetés

Jelen szakdolgozat témájául egy szerzetes, Bulányi György által alapított és vezetett katolikus bázisközösség bemutatását választottam. Bulányi György 1945-től kezdődően fejtegette ki közösségszervező tevékenységét az egyházban, és közösségei mind a mai napig működnek. A szerzetes munkája példaértékű, mert a hosszú börtönök, a kommunista üldözés és az egyházból való időleges száműzetése sem tudta eltéríteni elképzelésétől, „az Isten országának megvalósításától.”

A dolgozat elején a kezdetektől ismerttem a Bokor közösség rögzös útját, mely eleinte az egyház támogatásával gyűjtötte egybe a katolikus ifjúságot, az addig szokatlan kisközösségi formába, mely család méretű közösségeket fogta össze. Ez a forma túlélést biztosított tagjai számára a vallásüldöző kommunista rendszerben. Bulányi György bebörtönözésével a mozgalom visszaszorult, de az 1970-es évek elején újra feléledt. Köszönhető ez a szerzetes kitartásának és az evangéliumon alapuló Bokor eszmények kiteljesedésének. Ebben az évtizedben a Bokor közösség népszerűsége fellángolt, ami meghozta a szervezet megújulását. A szerzetes az ország legismertebb kisközösség vezetője lett. Tanításaiban kifejtette, hogy aki szeret az ad, másokat szolgál és nem gyakorol erőszakot. Követői ezért szembekerültek a sorkatonai szolgálat megtagadása miatt az állammal. A politikai vezetés veszélyesnek minősítette Bulányi követőit, ezért minden eszközzel meg akarta szüntetni a közösséget. A Bokor közösség néhány félreértelmezhető tana miatt, az egyház sem állt ki mellette. Az állam és az egyház együttes támadása miatt sokan elfordultak a közösségtől.

Kutatásaim során, lehetőségem nyílt megszólaltatni két Bokor közösségi tagot, Bohn István atyát, aki átélte a 70-es évek virágzását, és Orbán Pétert, aki katonai szolgálat megtagadásáért került börtönbe. Az interjúk dolgozatom fontos részét képezik, mert személyesen tapasztalataikkal igazolták kutatásaim eredményét.

A Bokor közösség múltja a Vatikán döntései és a magyar politikai változások tükrében 1945-1971 között

A Bokor közösség születésének pontos ideje nem határozható meg, hiszen nincs semmilyen alapító okirat, vagy létrehozására adott felsőbb utasítás. Azokban az esetekben, amikor a katolikus egyházi hierarchia nem közvetlen szervezőként volt jelen, hanem csak

hallgatólagos beleegyezését adta egy alulról szerveződő közösségi formának, akkor általában nem is született hasonló, létrehozással kapcsolatos okirat. Meg kell említeni azt a ténytet, hogy a Katolikus Egyházban a 20. század közepéig ismeretlen fogalom volt a kisközösségi létezési forma, hiszen nem indokolta semmi a több száz éve működő struktúra ilyen irányú átszervezését, módosítását.

A létrejövétel idejével kapcsolatos bizonytalanság ellenére, mégis van kiindulópont ahonnan a Bokor közösség tagjai fennállásukat számítják, 1945-től. Az említett évben Bulányi György¹ piarista tanár, az alapító, találkozik Debrecenben egy szerzetessel, akinek buzdítására kisközösségek szervezésére és azok vezetésére kötelezi el magát.

1945 februárjában Bulányi György a debreceni rendházban találkozott egy Kolakovics² nevű horvát jezsuita szerzetessel, aki Rómából érkezett. A harmadik beszélgetésük alkalmával, a jezsuita páter elmondta, hogy létrehozott négy csoportot (munkásfiú, munkáslány, diák, felnőtt), és megkérdezte az akkor 26 éves magyar-német szakos piarista szerzetest, nem venné-e át a csoportok vezetését. Ő ugyanis tovább utazott a Szovjetunió felé, hogy ott segítsen megszervezni az egyetlen lehetséges formát, a kisközösségi formát, amiben az egyház életben tud maradni a Szovjetunió materialista ideológiájával szemben.³ Bulányi személyes tapasztalatai alapján kijelenti: „a Vatikán az 1940-es évek végére eljutott arra a következtetésre, miszerint a Szovjetunióval szemben sem a legális (1917-1927-ig terjedő időszak), sem az illegális szervezkedés formájában nem lehet a katolikus vallást, és annak híveit megvédeni.”⁴ A Bokor alapítójának véleménye szerint Kolakovics atya vatikáni megbízást kapott, hogy a Római Katolikus Egyház új felfogású, alulról szerveződő kisközösségi modelljének a hírnöke legyen. Az ismert dokumentumok alapján nem igazolható ez a feltevés, viszont pápai megbízásra a Vatikán követe a 70-es években már üdvözölte és biztatta a kisközösségeket Magyarországon.⁵

¹ BULÁNYI GYÖRGY 1919-ben született Budapesten, 1936-tól a Piarista rend tagja, 1943-ban szentelték pappá, 1945-től a debreceni piarista gimnázium tanára, 1952-ben illegális államellenes szervezkedés vádjával életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, 1960-ban amnesztiával szabadult. 1982-ben összetűzésbe kerül a magyarországi egyházi vezetőkkel tanai miatt, ezért a püspöki kar felfüggeszti nyilvános papi működését. A kifogásolt tanokat, a hittani kongregáció elé terjesztették. Rómában az *Egyházrend* című Bulányi munkát találták tévesnek és veszélyesnek. 1986-ban a hittani kongregáció vezetője: Joseph Ratzinger (a későbbi XVI. Benedek pápa), levelében Bulányi György tanait, tévesnek, veszélyesnek és félreérthetőnek minősítette és azonnali visszavonásra szólította fel. A Vatikánnal való egyet nem értés 1997-ig tartott, amikor is Bulányi György aláírt egy dokumentumot, amin a II. Vatikáni zsinat fontosabb hittételei szerepeltek. 1997-ben rehabilitálta a Magyar Katolikus Püspöki Kar. 2010 június 6-án hunyt el.

² Írják még: Kolakovic, Kolákovics, Kolákovic. A kutatómunkámban legtöbbször előfordult névváltozatot, Kolakovics használok én is a szakdolgozatomban.

³ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.24): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA I-II-III. TC-s 87.

⁴ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.24): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA I-II-III. TC-s 87.

Bulányi György átvette a csoportok vezetését, ahol teológiai kérdésekről, és a Bibliáról beszélgetett az összegyűltekkel. Kisközösség szervezésbe kezdett a debreceni piarista gimnáziumban is, ahol 15-18 évesek egy csoportjával beszélgetett az általa felvetett magyarságtudományi és teológiai kérdésekről. Rendszeresen találkozott a fiatalokkal hétről hétre, vasárnap délelőttöként a gimnáziumban, egészen a katolikus iskolák államosításáig.⁶ Az iskolák államosítása és az egyházat érintő számos hátrányos intézkedés az 1945-ben megváltozott politikai rendszer következménye.

A szovjet megszállást követően (1945) megkezdődött az új társadalmi rendszer kiépítése és a régi államszervezet fokozatos lebontása. Magyarország társadalmi-gazdasági helyzetét teljes mértékben befolyásolta az új geopolitikai helyzet, a Szovjetunió által létrehozott és irányított „blokk”. Az egyház és állam viszonya sem maradt érintetlen, szovjet szocialista mintára rendeződött át, és az átalakulási folyamat végét az Állami Egyházügyi Hivatal 1950-es létrehozása jelezte.⁷ Az átrendeződési folyamathoz időre volt szükség. 1944. december 22-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány megválasztásával elkezdődött az új magyar államiség alapjainak lerakása. Az egyház és állam elválasztásának tényét nem tartalmazza a kormány programja, csak a vallásszabadságot említi, melyben biztosítja, hogy „valamennyi egyház és hívő akadálytalanul, szabadon” élhesse meg vallásos tevékenységét.⁸ A demokratikus átalakulás érdekében meghozott intézkedések következtében alapjában változik meg a történelmi egyházak helyzete. Az állami és társadalmi életben betöltött szerepük csökkent, mert az egyházak közjogi és politikai funkciói megszűntek, a nagybirtokrendszer felszámolása pedig teljesen megváltoztatta a gazdasági helyzetüket.⁹ A koalíciós kormányzás időszaka következett 1945-1948 között, amikor már kimondott cél az állam és az egyház szétválasztása.¹⁰ Ebben az időben a társadalom jelentős része demokratikus átalakulást remélt az állam és egyház viszonyának rendezésében is, valamint a vallás- és lelkiismereti szabadság biztosítását.¹¹

Egy másik erő, a Magyar Kommunista Párt – szovjet befolyásolásra – a sztálini diktatórikus politikai modell megvalósítására törekedett ebben az időszakban. Az éppen

⁵ AGOSTINO CASAROLI: *A türelem vértanúsága*. Budapest, Szent István Társulat, 2001. 83-84. Továbbiakban: CASAROLI, 2001.

⁶ http://www.bokorportal.hu/bulanyi/irasok/mia_bokor.pdf Letöltés ideje: 2011.03.06

⁷ KÖBEL SZILVIA: *„Oszd meg és uralkodj!” A Pártállam és az egyházak*. Bp., Rejtjel Kiadó, 2005.15. Továbbiakban: KÖBEL, 2005.

⁸ GERGELY JENŐ: *A Katolikus Egyház Magyarországon 1944-1971*. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1985. 11. (Négy Évtized sorozat) Továbbiakban: GERGELY, 1985.

⁹ KÖBEL, 2005. 111.

¹⁰ BALOGH MARGIT: *Egyházak a szovjet rendszerben (1945-1989)*. 387. In: *Magyarország a XX. században*. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. II. kötet. Szekszárd, Babits kiadó 1997. Továbbiakban: BALOGH, 1997.

¹¹ BALOGH, 1997. 386.

csak gyermekcipőben járó többpárti parlamentáris rendszer csak átmenetinek volt mondható, mivel a tényleges hatalmat, „a belügyi vonalat és a rendőrséget, megszervezése óta a kommunista párt uralta.”¹² A birtokolt hatalom valóban erősnek bizonyult a kommunista párt kezében, a rendelkezésükre álló politikai rendőrségnek főszerepe volt a koalíció felszámolásában és az egypártrendszer kialakításában.¹³ Hiába született meg 1947-ben az egyházak egyenjogúsítását rendező törvény,¹⁴ amely „különböző jogszabályokban fellelhető rendelkezéseket egységesített, törvényi szintre emelte, és a diszkrimináció tilalmát előíró jogszabályok végrehajtását szolgálta.”¹⁵ Ez a jogszabály ugyan biztosította a demokratikus államberendezkedést az egyházakkal szemben, de a kommunista párt által vezetett hatalomátvétel és az egyházi iskolák ezt követő államosítása, drasztikus beavatkozás az egyházak életébe, ami semmiképpen sem demokratikus, inkább diktatórikus szovjet mintát követett. Az elfogadott törvény figyelmen kívül hagyása joggal váltott ki félelmet az addig sem túl bizakodó katolikus klérus vezetőiben.

A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt fúziójából jött létre a Magyar Dolgozók Pártja (röviden, MDP), mely 1948–1956 között irányította az országot. Az egyesülési kongresszuson a két munkáspárt kijelentette, hogy „Marx, Engels, Lenin, Sztálin tanításai vezérlik őket, a mérvadó ideológia pedig a marxizmus-leninizmus.”¹⁶ Az MDP által meghatározott tanok és ideológiák egyetlen komoly ellenfele a Magyar Katolikus Egyház, amely az ideológiák ütköztetésének frontján fel tudta venni a harcot a párttal.¹⁷ Így a Magyar Katolikus Egyház nem csak ellenfele, hanem a totális diktatúra kiépítéséhez vezető úton ideológiai ellensége is az MDP-nek, ezért az egyházat tudatosan el kell sorvasztania és végül meg kell szüntetnie. A párt először tárgyalási lépéseket tett a katolikus egyházzal való megegyezés érdekében, a Mindszenty József¹⁸ vezette katolikus klérus azonban elzárkózott a megállapodástól.¹⁹ Az egyházi vezetők a sztálini diktatúrát látták megvalósulni, ahol a Krisztusban hívők, de más vallások képviselői is hátrányos helyzetbe kerülnek, ha nem alkalmazkodnak az irányadó elvekhez, tanokhoz, és közben

¹² GYARMATI GYÖRGY: Politikai és társadalom 1945-1989 között. 143-144. In: *Magyarország a XX. században*. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. I. kötet. Szekszárd, Babits Kiadó, 1996.

¹³ GYARMATI GYÖRGY: *Ha tiéd az ÁVO, tiéd a hatalom... A politikai rendőrség működése 1947-1948-ban*. 99. In: *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Történeti Hivatal, 2000.

¹⁴ 1947. évi XXXIII. törvény.

¹⁵ KÖBEL, 2005. 114.

¹⁶ KÖBEL, 2005. 115.

¹⁷ BÁLINT LÁSZLÓ: A Bulányi-féle "szervezkedés" utóhatásai. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. 16. évf. 2004/3-4.sz. 155. Továbbiakban: BÁLINT, 2004.

¹⁸ Mindszenty a köztársasági államforma bevezetését is ellenezte mindenfajta egyházakat megszorító intézkedések mellett.

¹⁹ KÖBEL, 2005. 114.

nem vetik le régi hitvallásukat. A kézfogó a hatalom és a katolikus egyház között nem jöhetett létre.

Mindszenty József bíboros Kelet-Európában létrejött új politikai helyzetből adódóan, megkapta XII. Pius szuverén pápai jogait, és jóváhagyása nélkül megtehetett bármit, amit egyházi téren szükségesnek látott Magyarországon.²⁰ Az egyház pedig a közvetetten és közvetlenül ellene irányuló kommunista célkitűzések hatására, elzárkózott a tárgyalás elől.²¹ A bíboros saját magát sem féltve, felkészült a végsőkig való ellenállásra, és nem élt az elmenekülés lehetőségével.²² 1948. december 26-án letartóztatták Mindszenty József bíboros hercegprímást, a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vádjával, valamint kémkedés és valutaüzérkedés gyanújával.²³ Az országban végbemenő szocialista átszervezéshez és az ideológia győzelmének eléréséhez, erőszakkal az egyház befolyását kellett minél hamarabb megszüntetni.²⁴ Mindszenty perbefogásától és elítélésétől a vezetője nélkül maradt egyház megtörését és behódolását várták.

Bulányi György és közösségének tagjai a bőrükön érezték a politikai változást és annak következményeit. A már említett politikai rendőrség, ami a Magyar Kommunista Párt, majd az MDP szolgálatában állt, titkos megfigyeléseket végzett a politikai ellenfelek tevékenységéről. Bulányi páter aktív vallási tevékenységei miatt abba a kategóriába esett, akiről megfigyelési dossziét nyitottak és a rendszeres jelentések ebbe kerültek. Az összegyűjtött információkat egy Gulyás fedőnevű beépített egyetemista továbbította a politikai rendőrség felé.²⁵ Beszámolóiban részletes alaposággal tájékoztatást nyújtott arról, mikor, hol, kiknek tartott előadást, kikkel érintkezett személyesen Bulányi György. A szerzetes összes nyilvános előadását rögzítették és értékelték, így a tevékenységéről, képzettségéről, előadasmódjáról és nézeteiről pontos képe volt a hatalomnak.²⁶ 1948-ban elkezdődtek a Bulányi által szervezett illegális lelkigyakorlatok,²⁷ és egy évvel később már az ország több helyén, Budapesten, Szegeden, Miskolcon, Pécsen, és Győrben hasonló formájú lelkiségi programok indultak.²⁸ A már említett politikai és ideológiai átrendeződés miatt, 1948-tól szóba sem jöhettek a templomon kívüli vallási tevékenységek. Az egész

²⁰ GERGELY, 1985. 75.

²¹ BALOGH, 1997. 387.

²² Ekkor már a párt, az úgynevezett szalámi politikát alkalmazta azokkal a politikusokkal szemben, akik gátat képeztek a szocialista átszervezésben. A hatástanulmányukban a politikai rendőrségre támaszkodva, hamis vádakkal perekkel léptek fel ellenük.

²³ GERGELY, 1985. 79.

²⁴ BÁLINT, 2004. 155.

²⁵ ÁBTL 3.1.5 O-8884

²⁶ ÁBTL 3.1.5 O-8884

²⁷ A lelkigyakorlat a vallásos emberek számára rendezett, intenzív imádsággal és elmélkedéssel töltött időszak.

²⁸ http://www.bokorportal.hu/bulanyi/irasok/mia_bokor.pdf Letöltés ideje: 2011.03.14.

kisközösségi munka teljes mértékben illegalitásba szorult, mert a bázisközösségeket ellenőrizhetetlenségük miatt veszélyesnek minősítették. Az 1950-es évtől a mozgalom támogatója lett Endrei Mihály, az Actio Catholica²⁹ püspöke. Ez azt is jelentette, hogy a Bulányi György által vezetett mozgalom egyházi megerősítésre és egyben pártfogásra talált.

A mozgalom vezetőjét, elmondása szerint, elképzeléseiben és tevékenységeiben megerősítette Mindszenty Józseffel való találkozása. A bíborossal való beszélgetésre 1948. december 20-án került sor, Esztergomban a Prímási Palotában. Bulányi beszámolt tevékenységéről és a terjedő mozgalomról. Mindszenty semmilyen tekintetben nem vonta felelősségre a szerzetest, nem is tiltott meg számára semmit, csak figyelmeztette, hogy tegyen mindent úgy, ahogyan az előjárói mondják. Az 1948-ban bekövetkező politikai fordulattal és a kibontakozó diktatúrával kapcsolatban kifejtette a számára egyetlen helyes egyházi reagálást: „Kedves Atya (Bulányi György), az ősegyház³⁰ történetét nem azért tanultuk, hogy régiségtani ismereteinket gyarapítsuk.”³¹ Nem volt nehéz megállapítani mit sugall papjainak a bíboros szavaival és saját magatartásával. Azt üzentte, hogy ilyen szituációban tisztességes pap vértanú lesz.

Bulányi György Mindszenty József szavainak hatására, valamint saját jelleméből és küldetésstudatából fakadóan, a végsőkéig kitartott, és ameddig lehetett szervezte a találkozókát, lelkigyakorlatokat, akkor is mikor már mindenki más a bebörtönzések miatt visszavonulót hirdetett. Az 1950-es évek elején az atya elmondása szerint kémnek, „Ávós spiclinek” titulálták az egyházon belül.³² Ugyanis a helyzet alkalmatlanná vált arra, hogy tovább lehessen csinálni bármit, amit korábban elkezdtek, de Bulányi György akadályoztatásáig illegálisan folytatta a katolikus hit hirdetését. 1952. augusztus 28-án tartóztatta le az ÁVH³³ Debrecenben, de röviddel ezután Budapestre szállították.³⁴ A vád, a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése volt. A vádpontban bűnösnek találták és életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Hasonló koncepció per volt ez is, mint amit a bíboros és a többi egyházi személy ellen folytattak le. 1956-ban a forradalom alatt sikerült kiszabadulnia, de rövid bujkálás után, 1958 elején elfogták, és

²⁹ Jelentése Katolikus Tevékenység. XI. Pius pápa indította útjára ezt a lelkiségi mozgalmat az I. világháború és a II. Vatikáni Zsinat közötti időszakban. Az egyház mindenkor apostoli küldetését testesíti meg. A mozgalmat számos országban megindították azzal a céllal, hogy a világi híveket jobban bevonják az egyház életébe és munkájába.

³⁰ Az ősegyházat a vértanúság korának is nevezik, mert a hitükért sokan áldozták életüket.

³¹ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.24): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA I-II-III. TC-s 87.

³² BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.24): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA I-II-III. TC-s 87.

³³ Államvédelmi Hatóság. A korábban már említett titkosan tevékenykedő politikai rendőrség.

³⁴ ÁBTL V-140907

ismételten fogságba került. Véglegesen 1960-ban szabadult, amnesztiával.³⁵ A hatóság a börtönbüntetések kiszabásával elérte célját, hiszen az állampárt ellen tevékenykedő ellenfelek száma csökkent, és az elítélt piarista szerzetes a büntetésének letöltése alatt tökéletesen el volt szigetelve az ifjúságtól.

A Bokor közösség vezetőjének letartóztatása utáni időszakból, az 1950-es évekből, megmaradt egy fontos dokumentum.³⁶ Ez a forrás 1956. október 2-án keletkezett, a belügyminisztérium államvédelmi szolgálata (ekkor már nem létezett az önálló ÁVH) összesítette megfigyeléseit és értékelő jelentést készített a „szerzetesek és világi papok által irányított illegális klerikális ifjúsági mozgalomról.”³⁷ A jelentést olvasva képet kapunk arról, hogyan is tekintett az állampárt a Bokor közösségre.

A Bulányi-féle csoporttevékenység létrejöttével kapcsolatban a dokumentum elején egy összefoglalót olvashatunk: „Az egyház egyes vezetői nem nyugodtak bele, hogy a számukra a legértékesebb bázist, az ifjúságot elveszítsék, és hogy a szervezeti élet megszüntetésével, a materialista tanok erőteljesebb előretörésével mind szélesebb területet hódítsunk el tőlük. Ezért 1948-tól kezdve ... keresték azokat a formákat, amelyek biztosítják számukra az ifjúság visszahódítását. Legalkalmasabbnak erre az ifjúságnak olyan ... csoportmunkába való bevonása bizonyult, amelyről csak a beavatottak tudtak. Ezeket a csoportosulásokat ... az állami szervek ellenőrzése nélkül irányíthatták, s így melegágyává váltak az egyházi reakció népi demokráciaellenes propagandájának”. Nem jelentett mást „az egyházi reakció népi demokráciaellenes propagandája” mint egyszerű leplezett hittanórákat.

A továbbiakban a Bulányi ügy utóhatásai kerültek a jelentés középpontjába. A mozgalommal kapcsolatban megállapították: „1952-ben a mozgalom felső papi vezetőit letartóztattuk. Ennek ellenére a kívánt eredményt nem értük el, mert a mozgalom szabadon maradt középvezetői és tagjai rövid idő után – 1953-ban³⁸ – megkezdték a mozgalom felélesztését és újjászervezését új vezetők beállításával.” A dokumentum helyzetjelentései alapján megállapíthatjuk, hogy az ország területén egymástól függetlenül több kisebb-nagyobb „Bokor” csoport jött létre. A központi irányítás hiánya miatt, az egymástól függetlenül működő csoportok csak ritkán léptek kapcsolatba egymással.

³⁵ ÁBTL V-140907

³⁶MOL XIX-J-2-j-6-d szám alatt található meg a dokumentum, feldolgozása és felhasználása Bálint László által írt tanulmány alapján történt. BÁLINT, 2004. 155-163.o.

³⁷ BÁLINT, 2004.157.

³⁸A kommunista diktatúra évtizedeiben az 1953-as év a belpolitikai enyhülés időszakának kezdete. Az állandó megfigyelések megmaradtak, de a korábbiakhoz képest a hatalom nem alkalmaz erőszakot a mozgalmak elfojtásához.

A dokumentumban „A mozgalom tevékenységének irányai és módszerei” című fejezetben olvashatunk azokról a társadalmi „elemekről”, akik a pártállam szerint a célpontjai az egyházi szervezkedéseknek. „A vezetők arra törekedtek, hogy minél szélesebb bázist teremtsenek elsősorban az értelmiség és a kispolgárság azon gyermekei között, akik középiskolában, főiskolán, vagy egyetemen tanulnak. Ezek a gyermekek otthon már eleve vallásos nevelést kaptak ... Ezenkívül azért is tartották biztosabb alapnak a fenti rétegeket, mert velük szemben – egyes esetekben – túlkapásokat, vagy mellőzéseket követtünk el. Ennek következtében bizton számíthattak arra, hogy demokráciaellenes törekvésük megértésre, szimpátiára talál köztük.”

Az államvédelmi szolgálat jelentésében „A propaganda módszerek” címet viselő fejezetben a konkrét módszerek – elsősorban hittan és egyházpolitika oktatás – alkalmazásának eredményéről olvashatunk: „a mozgalomba korábban bevont hallgatókat a folyamatos és módszeres nevelés következtében fanatikus vallásos emberekké nevelték és beléjük oltott, ellenséges nézetekkel egy részüket sikerült szembeállítani rendszerünkkel.”

Az utolsó „Megjegyzés” című fejezetben kiderül, az államvédelmi szolgálat konspiratív eszközökkel és módszerekkel 1953-tól kezdve megfigyelés alatt tartotta az illegális csoportosulásokat, de újabb adminisztratív intézkedésekre a „klerikális ifjúsági mozgalom” ellen már nem került sor.³⁹

Hollós Ervin,⁴⁰ *Kik voltak, mit akartak?* című könyvében a Bulányi György nevéhez fűződő kisközösségi mozgalom 1950-es évekbeli utóhatásairól írta: „Nem véletlen, hogy az ellenforradalom napjaiban e fiatalok készséges eszközei lettek a legsötétebb reakciónak ... A fiatalok akiket a népi demokratikus rendszer nevelt ... már régóta a népi demokratikus rendszer ellenségei nevelték őket, szervezték őket... Nem csoda, hogy e csoportok tagjaiból nem kevesen vettek részt az ellenforradalmi megmozdulásokban, röpcédulákat készítettek, tagjaivá váltak fegyveres csoportoknak.”⁴¹

Hasonló források nem maradtak fent a Bokor közösséggel kapcsolatosan ebből az időszakból. Az okok egyszerűek, Bulányi György képtelen volt érintkezni neveltjeivel, és központi vezetés hiányában a közösségek szervezése lehetetlen feladat volt. Kizárólag nyilvánosságot kerülő, titokban megszervezett és zártkörű összejöveteleken lehetett a Bulányi által megkezdett csoportmunkát folytatni. Ezek a zárt katolikus kisközösségek

³⁹ BÁLINT, 2004.161.

⁴⁰ 1923-ban született. Szűcssegéd, később kommunista pártmunkás-aktivista, majd 1945-től a MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség) majd a DISZ (Dolgozók Ifjúsági Szövetsége) vezető funkcionáriusa. 1956-tól állambiztonsági tiszt, a forradalmat követő megtorlások egyik irányítója, 1962-től egyetemi tanár, kommunista pártállami propagandaanyagok szerzője.

⁴¹ HOLLÓS ERVIN: *Kik voltak mit akartak?* Bp., Kossuth Könyvkiadó. 1967. 296-277.

sokszor egymásról sem tudtak, de az államhatalom „veszélyes társadalmi elemeket” tartalmazó térképére egytől egyig felkerültek. Mint a jelentésből is kiderül, ezeknek az alkalmi csoportoknak az élete – bármennyire is szerették volna – számtalan óvintézkedés ellenére sem maradtak titokban a politikai rendőrség előtt.

Míg Bulányi György börtönben volt, addig Magyarországon alapvető változások mentek végbe, melyek az egyház struktúráját sem hagyták érintetlenül. Ilyen jelentős változások voltak az Állami Egyházügyi Hivatal megjelenése és békepapság stabilizálódása. A teljesség igénye nélkül röviden ismertetném a két témakört, hiszen meghatározóak a korszak egyházi életben, mint a diktatúra eszközei.

1951-ben a pártállam létrehozta az Állami Egyházügyi Hivatalt (röviden ÁEH). Az 1951-es törvény kimondja, hogy: „az állam és a vallásfelekezetek közötti ügyek intézésére, így különösen az egyes vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtása és a vallásfelekezetek állami támogatása céljára” kellett létrehozni.⁴² A valóságban más indokok mozgatták a szekularizálásra törekvő hatalmat. A tényleges cél a pártállam teljes adminisztratív felügyelete az egyházak felett és a központi vezetés akaratának érvényesítése az ÁEH segítségével.⁴³ Az hivatal 1989-ig létezett, és azt követően jogutód nélkül megszűnt. Az általam vizsgált korszakban mindvégig meghatározó jelentőségű az ÁEH jelenléte és dominanciája a Magyar Katolikus Egyházban.

A Katolikus Papok Országos Békebizottsága 1950. augusztus 1-jén alakult meg a Kommunista Párt nyomására. Amit hirdettek: „Ide olyan papokat várnak, akik elő akarják segíteni a társadalmi igazságosságot, a békét, az állam és az egyház kiegyensúlyozott kapcsolatát.”⁴⁴ Sok pap szerette volna a békét, de nem vették észre, hogy ezen az úton járva a párt eszközeivé válnak a püspökök és az egész egyház megbontásában.⁴⁵ Az alakuló ülésen sok pap megjelent. Később a püspökök tiltására, és az egyházüldözés változatlan megléte miatt maradtak csak azok a papok, akik "békepapság" arculatát képviselték.⁴⁶ Ők azok, akik a hivatásuk érvényesülése miatt, egy vallás elhalására dolgozó politikai rendszerrel megpróbáltak együttműködni, miközben az egyházi hierarchia ellenezte a közeledésnek ezt a formáját.

⁴² 1951. évi. I. törvény 1. § (1) bekezdés

⁴³ KÖBEL, 2005. 62.

⁴⁴ <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2003.05.25/0601.html> Letöltés ideje: 2011.04.19

⁴⁵ Bulányi György szavai szerint: „*Aki elmegy ide* [Katolikus Papok Országos Békebizottságára] az *csirkefogó*”. A katolikus papok megosztottsága tükröződik szavaiból. Bulányi György. interjú (1989.05.24): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA I-II-III. TC-s 87.

⁴⁶ <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2003.05.25/0601.html> Letöltés ideje: 2011.04.19

Az ÁEH 1951-től minden vezető egyházi posztra, a püspökök mellé, az egyházmegyei vezetésbe a párt által megbízhatónak ítélt békepapokat helyeztetett.⁴⁷ 1956-ban kiszabadulása után Mindszenty bíboros utasítást adott arra, hogy az egyházmegyei és országos vezető egyházi pozícióba került békepapokat el kell távolítani. A Szentszék helyeselte a primás döntését, ugyanis a békepapok pozíciójukat a Szentszék beleegyezése nélkül foglalták el.⁴⁸ 1957-es évben fordulat következett be, mert az Országos Béketanács és a püspöki kar megegyezett a teljes katolikus hierarchia békemozgalomba való bekapcsolódásáról.⁴⁹ Gergely Jenő⁵⁰ ezt a korszakot – főként 1958-tól – a katolikus egyház és az állam közötti együttműködés megindulásának és a konszolidáció idejének hívja. Az egyház fordulatát eredményező döntések háttérében az 1956-os forradalom leverése utáni bizonytalanság, az oly rég óta tartó hadakozás az állami vezetéssel és a tehetetlenség is kiváltó ok lehetett.

A kommunista blokk és a Vatikán között dúló állóháborút is elérte a változás szele, amit elsősorban a nemzetközi enyhülés, másodsorban a vatikáni politika eredménytelensége váltott ki. Míg 1956-ban a forradalom után a Szentszék ellenállásra buzdított,⁵¹ addig 1964-ben a Vatikán és a magyar állam már részmegállapodást⁵² kötött egymással. A részmegállapodás két részből állt, egy okmányból ami a konkrét eredményeket, a megállapodást tartalmazták, illetve egy jegyzőkönyvből, amely a vitás kérdéseket foglalta össze. Agostino Casaroli – a vatikáni követ – hangsúlyozta, hogy az „aláírt megállapodás egyfajta „vezérfonal” nem elvi jogi dokumentum, hanem gyakorlati megállapodás.”⁵³

Bulányi György 1960-ban szabadult amnesztiával. Ekkor elhatározta, hogy nem fog csoportfoglalkozásokat, kisközösségi életet szervezni, helyette csak egy személlyel, vagy egy házaspárral fog alkalmanként foglalkozni. Az ÁEH nem adott engedélyt neki a fiatalokkal való kapcsolatteremtésre, és a papi működéshez sem. Közel 10 év telt el úgy, hogy nem volt alkalma követni a szépirodalom – és kultúrtörténet változásait, ezért a

⁴⁷ <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2003.05.25/0601.html> Letöltés ideje: 2011.04.19

⁴⁸ GERGELY, 1985. 155.

⁴⁹ GERGELY, 1985. 159.

⁵⁰ GERGELY JENŐ (1944-2010) történész, az MTA doktora, az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszékének professzora, korábbi tanszékvezetője. Kutatási területei: Magyarország története a 19. és 20. században, egyháztörténet, keresztény pártok története, autonómiák története Magyarországon. Kiemelten foglalkozott az egyháztörténelem főbb problémáinak feltárásával. *A Katolikus Egyház Magyarországon 1944-1971* című művében ismertetett egyháztörténeti korszakhatár felosztást a dolgozatomba átvettem.

⁵¹ GERGELY, 1985.155.

⁵² A szocialista országok közül elsőként Magyarországgal kötött megegyezést a Vatikán. A II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) alatt megtervezett „Ostpolitik” (jelentése: keleti politika) értelmében az egyház új politikai irányvonalat kezdeményezett a szovjetek uralta térségben. Aminek értelmében a Római Katolikus Egyház felhagy a passzív ellenállással, és megteremt a konstruktív együttműködéshez szükséges feltételeket. A cél az volt, hogy biztosítsák a kommunista elnyomás alatt szenvedő egyházak továbbélését.

⁵³ GERGELY, 1985. 176.

börtön utáni éveket műveltségének fejlesztésére szánta.⁵⁴ A börtön utáni években szállítómunkásként tudott csak elhelyezkedni, emellett több munkát kapott a nemzeti fordító irodától, ezek az elfoglaltságok jelentették számára a megélhetést. 1964-től kezdte el feldolgozni az evangéliumokat, a történelmi Jézus tanításait. Ennek a munkájának az eredménye lett a *Keressétek az Isten Országát* (KIO), amely Bulányi György életének főműve. 1968-ra már elkészült belőle az első kézzel gépelt példány. A közel 2500 gépelt oldal kizárólag Jézus szavai és példája alapján ismerteti Jézus tanításait, teológiai fejtegetések és kommentárok mellőzve. Bulányi György szerint ezek azok a tanítások, amit minden római katolikus kereszténynek követnie kell. A felismert igazságok hatására ismét kisközösségek szervezésébe kezdett, amelyekben tovább akarta adni Jézus tanításait. Három csoportot indított el, egy papokból, egy idősebbekből, és egy fiatalokból állót, létszámuk nem haladta meg összesen a 20 főt.⁵⁵

Közel 25 év elteltével, minden nehézség ellenére a Bulányi György által megszervezett katolikus kisközösségek még léteztek, és ma is léteznek. Az állami diktatúra felszámolási kísérleteinek ellenére a szerzetes újjult erővel gyűjtötte maga köré a hívők sokaságát. A börtön utáni években, a páter szellemi frissességéről tett tanúságot, több ezer oldalas művének megírásával. Ez a mű az alapja a bokor lelkeségnek, és jelentőségét emeli, hogy a páter napi munkáinak elvégzése után foglalkozhatott csak könyvének írásával. Bulányi György nem volt naiv, és tudta az eddigi megpróbáltatások után majd újabbak következnek. Amire nem számított, hogy az egyház részéről jön majd a támadás, aminek következménye több éves hadakozás, elsősorban a szerzetes teológiai tanításainak helyességéről.

⁵⁴ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

⁵⁵ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

A Bokor lelkisége

A Bokor mozgalom lelkiségének ismertetése nélkülözhetetlen része a munkámnak, mert a vizsgált történelmi események teológiai szempontú értelmezése ad pontos magyarázatot arra, hogy a Bokor közösség tagjait milyen hitbeli megfontolások befolyásolták döntéseik meghozásában. A történelemtudomány a jelenségek magyarázatára keresi a választ, és ha ez a válasz adott esetben teológiai környezetben fogant vagy teológiai indíttatású, akkor a teológiai magyarázatot egy történész sem hagyhatja figyelmen kívül.⁵⁶ A Bokor ma ismert lelkiségének alapja az 1960-as évek második felében lett megalapozva, mert ekkor született meg a már említett, *Keressétek az Isten Országát* című ötkötetes mű, mely a közösség eszmeiségét hordozta magában. A Bokor lelkiség összefoglalásakor Schanda Beáta Vigiliába írt tanulmányát⁵⁷ használtam forrásként. Azért nem hagytam, csak a KIO-ra, és Bulányi Györgyre, mert Schanda Beáta munkájában árnyaltabb képet tud mutatni a közel 30 év alatt megélt és gyakorlott Bokor lelkiségről.

„A közösség összetartozásának máig alapja – és szinte feltétele – a Jézusi örökséggel, a Szeretet-Isten képpel és az ebből fakadó etikával történő azonosulás. Isten egyenlő a szeretettel, és a Szentháromság⁵⁸ nem más, mint a tökéletes szeretetközösség megvalósulása. Isten csak szeretni tud bennünket, és szeretetre teremtett. Minden ember lelkébe beleoltott üzenete: „amit nem akarsz, hogy neked és szeretteidnek tegyenek, azt te se tedd másnak.” Ez az aranyszabály, amelyet ha minden ember betartana akkor megvalósulna itt a Földön az Isten Ország, a szeretet birodalma, ahol senki nem bánt senkit. A szeretet szertartásokkal nem helyettesíthető, a jézusi üzenetet meghallóknak gyakorlatban kell megélni a szeretetet. A Bokor közösségben a szeretet életre váltásának lehetősége három eszményben testesült meg.”⁵⁹

Az első: aki szeret az ad. A közösségi tagok nem nézhetik tétlenül maguk körül a szegényeket és a rászorultakat. Addig kell adniuk – nem csak a fölösleges javaikból – amíg van náluk szegényebb. A szegénységet fel kell vállalni.

A második eszmény: aki szeret az szolgál. A Bokor tagok nem tölthetnek be vezető pozíciót, mert tudják milyen elnyomottnak lenni, maguknak és szeretteinek ezt nem

⁵⁶ KÁLMÁN PEREGRIN OFM: Dogma- történet- Módszertani kérdésfeltevés a katolikus egyházban 1945 és 1990 közötti történetének értelmezéséhez. In: *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szerk.: Soós Viktor Attila, Szabó Csaba, Szigeti László. Bp., Luther Kiadó, Szent István Társulat, 2010. 14-15.

⁵⁷ SCHANDA BEÁTA: A „Bokor”-ról. In: *Vigilia*. 1998/7. 552-554. Továbbiakban: SCHANDA, 1998.

⁵⁸ Egy Isten van, és benne három Isteni személy: Atya, Fiú, Szentlélek. Ők alkotják a Szentháromságot. (keresztény alaptanítás)

⁵⁹ SCHANDA, 1998. 552.

kívánják, ezért az arany szabály értelmében, senki másnak sem akarhatják ezt. Mivel a világ nem így működik és kevesen gondolkoznak eszerint, sorsuk a kicsiség és az elnyomottság lehet.

A harmadik eszmény: aki szeret az nem alkalmaz erőszakot. Semmilyen típusú erőszakot, és kényszerrel nem lehet alkalmazni, mert az szeretetlenség egy embertárs felé. Önvédelemből sem lehet erőszakot alkalmazni. A katolikus egyház kompendiuma⁶⁰ szerint viszont az önvédelemből tanúsított erőszak megengedett, hiszen minden ember élete érték, és joga van bárkinek azt megvédeni. Az erőszakmentesség gyakorlása miatt, a közösség férfi tagjai szembekerültek az állami elvárásokkal, mert megtagadták a katonai szolgálatot. A két fél között kialakuló konfliktusok jelentősen befolyásolták a Bokor életét, megítélését, ezért a fegyveres szolgálat megtagadásának körülményeit és következményeit egy másik fejezetben ismertetem részletesebben.

A Bokor tagjai közösségi kapcsolatok hálózatában igyekeznek egyre jobban megélni a Szentháromság szeretetközösségét. A közösségben élénk szellemi élet folyik, ez számos tanulmánykötetben⁶¹ is olvasható. Mindenki szabadon hozzászólhat bármilyen kérdéshez, s véleményét meghallgatják, sőt igénylik.

A gyakorlatban megélt adás, szolgálat, szelídség markánsan jelen van a közösség tagjainak mindennapi életében. Az adás mindennapi lelkiismeret vizsgálati kérdés, ma többet adtam-e mint tegnap? Szeretettel, időben, pénzben? A közösség családjaira jellemző a magas gyermekszám, az életnél nagyobb kincset nem lehet adni – vélik. Ezek a családok többségében egykeresős családmodellben működtek, de az életszínvonaluk így is messze meghaladta a harmadik világban élőkét. Ezt a felismerést is cselekedet követte, és a családok évente több millió forintot küldenek el adományként, egy jezsuita atya iskolateremtő missziójának megsegítésére. A közösségen belül, mindenfajta szolgálatot mindenki társadalmi munkában végez. Sokan sokféle szolgálatot ellátnak, akár plébániákhoz kapcsolódva is. A Bokor közösség tagjainak gondolkodását meghatározta, hogy nem tölthetnek be vezető, irányító pozíciót. A Kádár-korszakban sokan magas képzettségük és jó képességeik ellenére alacsonyabb beosztásban dolgoztak, mint amilyenre lehetőségük lett volna. Saját döntésük volt, hogy nem vállalnak közösséget semmilyen „uralkodó” osztállyal.

⁶⁰ Vázlatos munka, melyben a Római Katolikus Egyház csak főbb pontjaiban tárgyalja hittételeit. A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma. Bp., Szent István Társulat, 2006. 159. 476.pont

⁶¹ A Karácsonyi Ajándék a Bokor közösség szabályos időközönként megjelenő kötet sorozata. A közösség tagjai írnak bele és szerkesztik is.

A közösség nem ismer kinevezést, vagy előléptetést, a hierarchia klasszikus sémája ebben a formában nem működik. Helyette a „legalkalmasabb elvén történő delegálás” működik, ami azt jelenti, hogy a feladatra legalkalmasabb ember lesz adott esetben az irányító, személyét titkos szavazással döntenek el. A Bokor belső elemeinek fontos része még a „felismert igazság kötelez”, ami a megismert Jézusi tanok konkrét megvalósítását hangsúlyozza. A közösség tagjai nem kényszerítik egymásra egymást, a felismerésekre mindenkinek külön kell eljutnia.

A Bokor közösség életét nem köbevésett tanok vagy előírt szabályok jellemzik. A tagok szellemi aktivitása és a személyiségek szabad megnyilvánulása egy ezerarcú, színes bázisközösséget teremtett, amely az 1970-es években már nem csak egy központi személy, Bulányi György kizárólagos munkáján, hanem számtalan hívő áldozatvállalásán alapult. A múltban és a jelenben is a Jézusi üzenet minél teljesebb megélésére törekszenek. Az evangéliumot – Jézus örömhírét – tovább kell adni mindenkinek, tanítványból tanítóvá kell válni. Ennek a felfogásnak a következménye a Bokor növekedése és folytonos megújulása.

Az 1970-es évek

Az 1956-os forradalom óta tartó, Kádár János nevével jelzett, államszocialista korszak 70-es évekre eső időszakát az utókor felemásan ítélte meg a rendszerváltás után, sőt még napjainkban is. Az érzékelhetővé vált gazdasági növekedés és jólét – elkészült 1 millió lakás, munkanélküliség megszűnése, a szociális ellátottság javulása – elterelte az állampolgárok figyelmét a diktatórikus intézkedésekről. Azt is meg kell említeni, hogy ezekből a szabályzó intézkedésekből egyre kevesebbet érvényesített az állam nyíltan a közéletben. A felsorolt tények ismeretében kijelenthető, hogy egyfajta hallgatólagos megállapodás kötött az állampolgárok és az állami vezetés között. Kádár János nem igényelt túlfűtött, lelkes támogatást, elegendőnek tartotta, ha elfogadják a rendszer normáit, így a meghatározott keretek között mindenki tervezhette az életét.⁶² Az életszínvonal javulása és a növekvő szabadság élhetővé, és ezáltal legitimé tette a Kádár-korszakot. Az ország vezetői a közhangulat pozitív változása miatt minden aggodalom nélkül módosíthatták az alkotmány szövegén. A már 1948 óta hangoztatott marxista-leninista

⁶² SZABÓ CSABA – SOÓS VIKTOR ATTILA: „Világosság” Az Állami Egyháziügyi Hivatal és a hírszerzés tevékenysége a katolikus egyház ellen. Új Ember 2006, 19.

irányadó ideológia 1972-ben hivatalosan is Magyarország által képviselt világnézetté lépett elő.⁶³

A korszak értékelését bonyolítja a rendszer felemás viselkedése. Az állami vezetés nyíltan a békés együttélést hangoztatta,⁶⁴ közben azonban mindenkit megfigyeltek ügynökeik beépítésével és szigorúan kontrollálták az állampolgárok életét. Az emberi szabadságjogok hiánya miatt, a diktatúrára jellemző jogtalanság élt a társadalomban. Az ENSZ 1966-ban fogadta el a polgári és politikai jogok „Nemzetközi egységokmányát”, ami felsorolta az emberi alapjogokat, és közöttük a véleménynyilvánítás, a gyülekezés, a vallási egyesülés jogait is. Ehhez a magyar állam 10 év késéssel, 1976-ban csatlakozott.⁶⁵ Ezzel ellentétben az 1978-ban az újonnan elfogadott és életbe lépett büntetőtörvénykönyv fenntartotta a korábbi előírást és a gyakorlatot, amelynek alapján a másként gondolkozókat „izgatás” vádjával könnyedén továbbra is el lehetett ítélni.⁶⁶ Másként gondolkozók pedig bőven akadtak, a vallásos emberek mellett sok értelmiségi is diktatúraként élte meg a kommunizmust.

Egyetlen magyar Nobel-díjas írónk, Kertész Imre többször kinyilvánította, hogy számára a Kádár-korszak élménye fájalmasabb, mint Auschwitz lágerélménye. „A Sorstalanságot a Kádár-rendszerről írtam. Aki a 70-es években Magyarországon élt, annak azonnal észre kellett vennie, hogy aki ezt a könyvet írta az ismeri a jelent és gyűlöli. Egy olyan alkalmazkodási folyamatot írtam le, amely minden elemében a magyar történelem 1956 utáni korszakára emlékeztetett... Ebben a rendszerben én fuldokoltam, naponta undorodtam, rab módjára ébredtem...” – mondta Kertész Imre.⁶⁷ A korszak üldözöttjei voltak a másként gondolkozó írók, filozófusok, szociológusok, akik vagy azonosultak a rendszerrel és irányadó ideológiájával, vagy nyugatra menekültek.

Az 1970-es években az egységes ideológia irányába terelő erőszakos lépések az átlagember számára nem tűntek olyan diktatórikusnak, mint az azt megelőző évtizedekben. Az életszínvonal emelkedése és a jólét a közhangulat megnyugtatót szolgált, de azokat nem kárpótolhatta, akik átérték a megfélemlítéseket, fenyegetéseket, folytonos ellenőrzéseket, és a szabadság – gondolkodási, vallás – teljes hiányát.

⁶³ KÖBEL, 2005. 19.

⁶⁴ GERGELY, 1985. 197-198.

⁶⁵ TOMKA FERENC: *Halálra szántak mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynökkérdés*. Bp., Szent István Társulat, 2005. 185.p. Továbbiakban: TOMKA, 2005.

⁶⁶ TOMKA, 2005. 185.

⁶⁷ TOMKA, 2005. 188-189.

Az egyház a 70-es évek diktatúrájában

Egy 1994-ben végzett közvélemény-kutatás felmérései szerint a megkérdezettek 25 %-a úgy vélte, hogy a 70-80-as években teljes személyi és vallásszabadság uralkodott hazánkban.⁶⁸ Sokan nem hallottak a vallásüldözésről, pedig a hívők, a bázisközösségek, a papok komoly megpróbáltatásokat éltek meg a Kádár-rendszer utolsó két évtizedében.

A Magyar Katolikus Egyház az egyetlen jól szervezett, magasan képzett vezetőkkel rendelkező, országosan elterjedt, emberek tömegeire ható intézmény, amelynek alapját tekintve, sőt minden mást figyelembe véve kijelenthető, hogy nem a szocialista ideológiára épül,⁶⁹ és mentes az ilyen irányú átszervezésektől. Mindezen okok miatt fokozottan érvényesült az egyházzal szemben az ellenőrzés, és a teljes irányítására való törekvés. „1971. május 21-én a kormány és a püspöki kar között kötött megállapodás rögzítette, hogy a pápai kinevezésektől függő egyházi állások betöltésénél az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásának kikérése a kormány és a Szentszék 1964-es megállapodása szerint történik.”⁷⁰ Az ÁEH elnökének beleegyezése kellett a megyéspüspökök, püspöki helynöki, irodaigazgatói, káptalani helynöki, esperesi, teológiai tanári és hittudományi akadémiai tanári állások kinevezéséhez. A katolikus hierarchia teljes megszürése jellemezte a 70-80-as éveket, de egyben ez biztosította az egyház működésének feltételét.

Az állam a 70-es évek elején komoly erőfeszítéseket tett a Mindszenty kérdés megoldása érdekében. A Magyar Egyház élén 1945 óta Mindszenty József bíboros állt, akit 1948-tól kezdődően akadályoztak tisztségének gyakorlásában. Az 1956-os forradalom idején kiszabadították fogságából és a forradalom leverése után az Amerikai Egyesült Államok Nagykövetségére menekült. A fedezéket nyújtó nagykövetségről támadta a jogtalanul hatalmat gyakorló pártállamot, bírálta az országot vezető politikusok diktatórikus döntéseit. Személye a kialakult rendszerrel szembeni hősiesség viselkedés szimbóluma lett. Magyarországon való kínos jelenlétét 1971-ig tűrte a Kádár-rendszer. A politikusok elérték a Vatikánnal való tárgyalásaik során, hogy a pápa Rómába hívja a Magyar Egyház fejét.⁷¹ Önként nem, csak a pápa felszólítására mondott le bíborosi címéről 1973-ban. Haláláig, 1975-ig, Bécsben élt. Távozásával a Római Katolikus Egyház „Ostpolitik” stratégiája akadály nélkül kiteljesedhetett a magyarországi katolikus hierarchia minden szintjén.

⁶⁸ TOMKA, 2005 184.

⁶⁹ GERGELY, 1985 197.

⁷⁰ GERGELY, 1985. 193.

⁷¹ GERGELY, 1985. 193-195.

Az utolsó látványos egyházi perek 1972-ben⁷² zajlottak le, és 1977-ben az utolsó elítélt pap is kiszabadult a börtönből.⁷³ A sokat hangoztatott békés együttélés a vallásos hívő és szocialista állam között megvalósulni látszott. Az 1970-76 között a kommunizmus fennállása óta először új hittankönyvek jelentek meg, persze szigorú állami cenzúrával. A szocialista vezetők nagy egyházi zarándoklatot engedélyeztek Rómába és több püspöki kinevezést is jóváhagytak. Komoly sikerként értékelték a püspökök, hogy az állam 1974-től engedélyezte a templomi hitoktatást.⁷⁴ Eszerint az iskolán kívüli hittanóra csak templomban és istentiszteleti helységben tartható, összesen heti kétszer egy órában. Ezenkívül minden év elején be kell jelenteni a helyi tanácsnak a hittanórák helyét és idejét. Az ifjúsággal való foglalkozás szóba sem jöhetett, az engedmények csak az általános iskolásokra terjednek ki.⁷⁵ Az illegálisnak számító kisközösségek vezetőinek nevét, akik a tiltás ellenére foglalkoztak az ifjúsággal az ÁEH feljegyezte egy listára, és átadta Lékai László bíborosnak.⁷⁶ A listán 120 pap neve szerepelt – köztük Bulányi György is –, akik káros tevékenységet folytattak a bázisközösségekben. A főpásztor kérte püspökeit, tegyenek lépéseket az ifjúsági közösségi munkát végző papjaikkal szemben, akik nem tartják be az állami rendelkezéseket.⁷⁷

Azt mondhatjuk, hogy a felsorolt felemás állami viszonyulás tükrében is a 70-es évek a felpezsdülés évei voltak a magyar egyházban. Bizonyíték rá a Nagymarosi Ifjúsági Találkozó 1971-es első megrendezése és a közösségi élet virágzása.⁷⁸ A Nagymarosi találkozók az elnyomás hosszú évtizedeinek csendje után, több ezer fiatalt vonzottak és 1980-ban már Lékai bíboros is részt vett a rendezvényen.

A perek és letartóztatások 1972 után lassan visszaszorultak. A lehallgatások, megfigyelések és az ügynökhálózat viszont 1990-ig megmaradt. A nyilvános intézkedések és félelemkeltés helyett, más eszközök kerültek az állampárt kezébe: az ÁEH segítségével irányították az egyházi vezetőket és a papokat. A 70-es években sok esetben tapasztalhattuk „puhulást” a kommunista vezetők részéről az egyház irányába, de a teljes értékű vallásszabadság megvalósulása nem történt meg. Az ifjúsággal való foglalkozást az állam minden körülmények között tiltotta, ezt a jogot magáénak követelte ideológia

⁷² 1961-1972 között zajlottak le a haza katolikus ifjúságot vezetők elleni perek. 1961-ben a Regnum közösségvezetőit ítélték el, 1972-ban egy domonkos atyát és három munkatársát börtönözték be: ifjúsági csoportok vezetése miatt.

⁷³ TOMKA, 2005 184.p.

⁷⁴ TOMKA, 2005 191.p.

⁷⁵ Az általános iskolások 6 %-át járatták szüleik hittanórára 1976-ban. TOMKA, 2005. 192.

⁷⁶ TOMKA, 2005. 191.

⁷⁷ TOMKA, 2005. 191-192.

⁷⁸ TOMKA, 2005. 192-193.

nevelés céljából. Ezért a fiatalokkal foglalkozó papok semmi jóra nem számíthattak. A rendszerváltásig a világi keresztényeket sok hátrány érte, ha nem az irányadó marxista-leninista ideológia szerint gondolkodtak. Továbbtanulási lehetőségeiket korlátozták, a vallásos fiatalból nem lehetett pedagógus, újságíró, bíró, iskolaigazgató, vállalatvezető.

A Bokor közösség 1970-es évekbeli megújulása

Agostino Casaroli bíboros, a Vatikán keleti politikájának nagykövete az 1970-es évek első felében így emlékezett meg az egyház kisközösségeiről: „A katonaság és rendőrség által támogatott állam- és pártapparátussal, valamint a bíróságokkal és büntető szervekkel szemben, az iskolától, az ifjúságtól elzárt Egyház túl gyengének tűnik... Egyre kevesebb fiatal járt templomba... Egész társadalmi rétegek – közhivatalnokok, katonák, pedagógusok – tűntek el onnan. Lengyelországot kivéve az Egyház – a marxisták reményeinek megfelelően – a haldoklás jeleit mutatta... Titokban azonban tovább élt a „spirituális egyház”, és a földalatti életre berendezkedett válogatott csoportok szerveződtek. Ők gyakran tették ki magukat a törvény szigorának, de folyamatosan ellenálltak, és a kormányok tiltakozásai ellenére továbbterjedtek. Ilyen helyzetben az Egyház reménysége – természetesen Isten segítségével mellett – a híveknek erre az egyre kisebbedő élcsapatára, a püspökök, papok, szerzetesek, szerzetesnők és világiak szenvedéseire támaszkodhatott, akiket a rezsím folyamatosan üldözött, még ha az idő múlásával módszereinek brutalitása enyhült is kissé.”⁷⁹ A Bulányi György vezette Bokor közösség is hozzájárult az egyházi élet aktivitásához, mert egyre több fiatallal kerültek kapcsolatba, és vonták be őket a bázisközösségükbe. Az igazi ifjúsági vallási élet a kisközösségeken belül zajlott, mert ott a rendszer által szabott feltételek közepette is kontrollálás nélkül tanulhattak a hitről. Az 1950-60-as évek szigorú terrorjából csak az összejövetelek megfigyelése, illetve ritkább esetekben állami közbelépés és a fegyelmezés maradt meg. A fegyelmezés inkább jelentett elbeszélgetést, zsarolást, mint konkrét fizikai bántalmazást.

A korábban már említett politikai viszonyok is adottak voltak ahhoz, hogy a Bokor tagok hosszú várakozás után ismét rendszeresen összejárjanak, programokat csináljanak és közösen megélik a hitüket. A 70-es évek hirtelen jött enyhülése nem törölt el és nem is

⁷⁹ CASAROLI, 2001. 83-84.

törölhetett el minden félelmet és fenntartást az állammal szemben, ezért a találkozóikat titokban szervezték meg és lakásokban gyűltek össze. A kisközösségi forma nagy védelmet nyújt a beépülések, és megfigyelések ellen, emellett a Bokor a szeretetközösség megélésének egyetlen létformáját látja benne. „Szeretni csak személyesen, emberszabású mértékben, bensőséges körben lehetséges” – jelentette ki Bulányi György.⁸⁰ A kisközösségben előtérben van az egyén őszinte megnyilvánulása, az imádság lehetősége, barátságok ápolása, ami egy nagyobb családi formának tekinthető.

A közösségi találkozók működéséről, felépítéséről és időtartamáról a tagjai határoznak, nincs semmilyen előírás amit be kell tartani, minden kisközösség autonóm. Ennek ellenére sok hasonlóságot mutattak a csoportok, mivel az egymásból kialakuló közösségek jól bevált formákat örökítettek át a belőlük kialakuló újabb csoportok felé. Az volt a legerjedtebb forma, amit Bulányi György dolgozott ki, miszerint: a találkozóknak mindig van egy elnöke, aki levezeti a beszélgetést, személye alkalmanként változik. Az összejövetel fő részei: a megbeszélni való összegyűjtése, elmélkedés-imádság, a találkozóra választott anyag megvitatása és a következő téma kitűzése. Egy közös étkezés zárja a találkozót, ami alatt a kötetlen beszélgetés és az összegyűjtött kérdések megvitatásának ideje érkezik el.⁸¹

Az ideális létszám egy kisközösségben 1 tanító és 12 tanítvány, akikből később tanítók lesznek és egymástól függetlenül vezetnek egy tanítványokból álló csoportot. A Bokor közösség annak a megvalósítására törekszik, hogy mindenkinek legyen egy „felvevő” csoportja, ahol a tanulás folyamata zajlik, és legyen egy „leadó” csoportja, akiknek a megszerzett tudást továbbadja. Ezzel a struktúrával Jézust akarják követni, aki szintén 12 embert gyűjtött maga köré azzal a céllal, hogy később a Jézusi tanítást a világ felé közvetítsék. Ez egy jó elképzelés, mert néhány évtized alatt elérhető lenne az emberiség teljes lefedése, és az örömhír mindenkihez eljuthatna.⁸² Ennek a tervnek a gyakorlati megvalósítása miatt, a Bokor közösség a 70-es évek első felében gombamód szaporodik szerte az országban. 1972-ben megvalósult az első csoportvezetői lelkigyakorlat 19 fővel, ami 19 aktív csoport jelenlétére utal.⁸³ A lelkigyakorlatok tartására való meghívás 1973-ban már olyan mértékű, hogy Bulányi páter első esetben kéri meg két nem pap közösségi társát lelkigyakorlatok megtartására.⁸⁴ A közösség növekedése és népszerűsége egyházi berkeken belül ekkor még töretlen.

⁸⁰ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

⁸¹ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

⁸² BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

⁸³ http://www.bokorportal.hu/bulanyi/irasok/mia_bokor.pdf Letöltés ideje 2011.04.12

⁸⁴ http://www.bokorportal.hu/bulanyi/irasok/mia_bokor.pdf Letöltés ideje 2011.04.12

1974-75-re kialakult az a struktúra, amely mai napig alapja a Bokor bázisközösségnek. Ahogyan a belső működés lehetséges formái kikristályosodtak, úgy sokszorozódtak meg az ország különböző helyein az állami titkosszolgálat által is jól ismert Bokor csoportok. A gyakorlat azt igazolta, hogy ahol volt belső vallásos élet, ott ki tudott bontakozni ez a kezdeményezés. A Bokor kisközösségekből – csoportokból – épül fel. Néhány kisközösségből létrejövő közösségvezetői csoportosulás az ÁG vagy a Régió, ezek fogják össze az alájuk tartozó csoportokat. Az egyes kisközösségek vezetői vagy képviselői Közösség Vezető Tanácsot (röviden: KVT) alkotnak, és évi rendszeres tanácskozásukon megtárgyalják a közösség ügyeit és az éves programokat. A Bokor közösség közösségvezetői évente egy vezető testületet választanak, a Közös Képviselőt (röviden: KK),⁸⁵ mely egy éven át a nagyközösség ügyeit intézi és adott esetben a Bokrot képviseli. A vezető testület élén a titkár áll, amelyet a mindenkor KK tagjai sorából választanak. „A Bokor nem jogrend, hanem szeretetrend, melyben nincs hierarchia, hanem csak testvéri szolgálat. Vezetői nem kinevezett, hanem választott szolgáló vezetők. A választás minden esetben titkos szavazással történik.”⁸⁶ A helyi, kisközösségi szervezések mellett több országos rendezésű program és ünnep volt. Ezeken az alkalmakon találkoztak a Bokor közösség tagjai egymással, viszont az ilyen jellegű országos találkozók jóval kevesebb volt a 70-es években, mert elsősorban tilos volt az ilyen jellegű gyülekezés, másodsorban a kisközösségi létforma érdemi része a korábban már említett értékrend miatt a csoportokban zajlott.

A Bulányi György vezette közösség a Bokor elnevezést az 1970-es évek közepén kapta. Addig csak bulanyisták, vagy a Bulányi-féle közösség megnevezés alapján azonosították őket, mert saját választott nevük nem volt. A 70-es évek időszakra jellemző kivirágzás következtében egyre többen figyeltek fel a kisközösségre. Egy újságíró használta először ezt a kifejezést a közösség megnevezésére, forrása Bulányi György 1973-ban írt egyik tanulmánya volt. Ebben az írásban a szerzetes a világszerte sarjadó, Szentlélek által indított, egyházat megújító mozgalmakat nevezte „Bokornak”.⁸⁷ A Bokor megnevezést azért is kezdte használni a közösség, mert botanikai szempontból – lágyszárú növények egy vagy egymáshoz közeli, több törzsről nőtt csoportja – és a katolikus szimbolika értelemben is – égő és el nem égő csipkebokor, melyből Isten hangja szól⁸⁸ – alkalmasnak találta saját identitásának meghatározására.

⁸⁵ 1974-ben 6 személlyel alakul meg az első Közös Képviselőt. Bulányi György mellett még egy pap és négy civil játszott főszerepet az alapításban.

⁸⁶ <http://www.bokorportal.hu/gyik.php> Letöltés ideje: 2011.04.17.

⁸⁷ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

⁸⁸ Biblia, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2006. Kivonulás Könyve 3,1-7 (63.)

A Bokor elnevezés elterjedése, sok csoport megalakulása, az országos hálózat kiépülése, a belső működés kritériumainak megszületése jellemzi a 70-es évek elejét és közepét. A bázisközösség akkor nyerte el a mai napig jellemző vonásait. Harcaikat ekkor elsősorban az államszocialista rendszerrel szemben vívták, akik a fiatalok ideológiai nevelését nem akarták átengedni az egyháznak. A Bokor és a többi bázisközösség új lendületet hozott az állam által szabályozott egyház életébe, de Bulányi György és követői nem sokáig örülhettek, mert az állam nem hagyhatta működni a „rossz kisközösségnek” tartott Bokor közösséget.

Bohn István plébános kispap évei Bulányi György hatása alatt

A Bokor közösséggel kapcsolatos kutatásaim során megismert levéltári források és a szakirodalom közlése mellett több Bulányi tanítvánnyal készített interjút sem akartam kihagyni a dolgozatomból. A beszélgetések jelentőségét abban látom, hogy a megkérdezettek személyesen élték át a Kádár-korszak utolsó két évtizedét, és visszaemlékezéseik, véleményalkotásuk konkrét személyes tapasztalatokon alapul. A vizsgált történelmi kor helyes megítéléséhez szükségesnek tartom a rendelkezésünkre álló összes forrás felkutatását – amennyiben lehetséges –, és egymás mellé állítását. Lehetőségeimhez mérten két személyes beszélgetés leírásával tudtam hozzájárulni a közelmúlt teljes feltárásához. A Bohn Istvánnal készített interjút a jelen fejezetben, az Orbán Péterrel való beszélgetést pedig egy későbbi fejezetben közlöm.

Bohn István⁸⁹ törökbálinti plébános, 40 éve tagja egy Bulányi György által szervezett kisközösségnek. 1968-ban kezdte a szemináriumot Esztergomban, és 1974-ben fejezte be tanulmányait. Első kápláni helye 1974-1977 között Solymár volt, majd ezt követően Budakeszin folytatta papi életútját káplánként 1984-ig. 1984-től már törökbálinti káplán volt, és 1995-től a mai napig Törökbálint plébánosa. Papi pályájának kezdete az 1970-80-as évekre esett, kispapként és később káplánként szembesült az állam egyházellenes tevékenységeivel, és mivel ő is csatlakozott a Bokor közösséghez 1971-ben, átélte a Bokor-ellenes egyházi támadásokat is. István atya visszaemlékezései során beszélt az állam és az egyház viszonyáról, Bulányi Györggyel való találkozásáról, és ennek jelentőségéről a saját életében, valamint kitért a Bokor ellenes támadások valós okára is.

⁸⁹ Nagyon sok köszönettel tartozok Bohn István atyának, aki rengeteg elfoglaltsága mellett, szakított időt az általam feltett kérdések megválaszolására, hálás vagyok, hogy örömmel beszélt múltjáról, bensőséges érzéseiről. A Bohn Istvánnal folytatott beszélgetés rögzítésre került, a készítő tulajdonában van a hanganyag.

„Amikor én a szemináriumba bekerültem, akkor ott volt egy dukornak nevezett negyedéves teológus, aki ránk elsősökre figyelt, és ő segített minket. Ő szokott beszélni arról, milyen legyen a viszonyunk, mit mondjunk el a szemináriumi évekről, a szemináriumban történt eseményekről, és arról finoman, de azért közérthetően mondta is: ne nagyon dicsérjük a tanárainkat akik jók, és ne sokat beszéljünk arról, hogy mi van mert vannak emberek, akik azért kíváncsiak, mert figyelnek! Figyelnek arra, ha van egy jó tanár, akkor elmozdítsák és akadályozzák a tanítást. Ez azt jelentette, hogy vannak besúgók, akik állami szerveknek jelentenek arról, mi történik a szemináriumban. Az állam így próbálta megakadályozni a papképzést, hogy az arra alkalmas tanárokat elmozdították. Ez volt az első, mikor találkoztam azzal, hogy nincsenek nyugodt körülmények, hanem az államnak itt van a füle. Aztán felkerültem Budapestre a Központi Szemináriumba, ahol egyik este eljöttek az Állami Egyházügyi Hivatal emberei, és az ott egybegyűlt kispapság és az elöljáróság – a szeminárium rektora, prefektusa – előtt így nyilatkoztak az ÁEH emberei: Tisztelendő Urak! Az öregasszonyokkal azt csinálnak amit akarnak, a fiatalsághoz nem engedünk hozzányúlni. Jól jellemezte az akkori beállítottságot: amit a fiatalok képviselnek, az egy nagyon fontos dolog! Ezért akartak leállítani és megakadályozni a velük való foglalkozást. Az öregek még örülnek, hogy élnek sok mindent nem akarnak, nem zavarnak. Azért is alakult így, mert enyhült az 50-es évekhez képest az állami nyomás, nem tudtak közvetlenül ártani, vagy közvetlenül bebörtönözni bántalmazni minket, de nem állították le magukat és jelezték a szándékukat. Voltak kispapok közöttünk is, akik jelentettek az államnak. Ilyen körülmények között zajlottak a szemináriumi éveim. A szemináriumban ez volt az a két kirívó eset, ami világossá tette a helyzetet. Egymás közt beszélgetve mindenki tudta. Ilyen körülmények között kellett megkeresni a fiatalokat. Köztudottan ezekben az években voltak még perek, a Regnum Marianum közösség papjait elítélték és bebörtönözték, ilyen értelemben volt még nyílt egyházüldözés is. Ami közismert, hogy a szemináriumi elöljárókat, püspököket egyház vezetőket akarta az állam befolyásolni, és cselekvésre kényszeríteni. Mivel közvetlen börtönnel nem jöhettek, ezért az elöljáróságon keresztül akarták leállítani a próbálkozásokat. A szeminárium vezetői bennünket a szemináriumban különösképpen nem bántottak, csak jelezték, vigyázzunk. A 70-es években foglalkoztunk a fiatalokkal és lelkigyakorlatot tartottunk nekik plébániákon. 2-3 nap hosszúságú lelkigyakorlatok voltak, és ezekről általában tudomást szerzett az állam. Küldtek megfigyelőket, akik lefényképezték a plébániát. A fotók és a jelentés eljutott a püspökökhöz, akiknek kiadták feladatként, hogy ezeket a lelkigyakorlatokat szüntessék meg. Ez úgy történt, hogy a

püspök kiküldött egy papot azzal a felszólítással, hogy hagyják abba a lelki gyakorlatot, vagy személyesen hivatott minket. Amit az állam csinált, hogy az egyes közösségeket egymással szembe fordította, az „oszd meg és uralkodj” elvet használta. A börtönök elmaradtak a politikai viszonyok miatt, egyházon belüli megosztottsággal próbálkoztak. A helsinki egyezményt Magyarország is aláírta, és ez sok mindenben megakadályozta a hatalmat.

Bulányi Györggyel való találkozásom a szemináriumba kerülésem idején történt. Az egyik kispap társam kapcsolatban volt vele. Áttételesen, a kispaptársammal való beszélgetés közben ismertem meg a gondolatait. Később személyesen beszélgettünk, és aztán meghívott egy lelki gyakorlatára. Pontosan nem emlékszem a találkozóra, de 1971 környékén volt. Ezután kezdtem el olvasni az ő írásait, prédikációit. A lelki gyakorlaton hívtak meg egy velem azonos korúakból álló csoportba, aminek most is részese vagyok. Ez egy 40 éves barátság.

Nagy ajándék számomra, mert gyerekkorom óta jártam hittanra, és amit akkor gyerekfejjel megértettem az evangéliumokból az volt, hogy Jézus nem forradalmár, nem akar pusztítani és így teremteni egy igazságos társadalmat. Ő a szeretetet hirdette meg és azt, hogy mi magunk térjünk meg. Ha én bennem a változás megtörténik, akkor van esély arra, hogy mindenhol változás történjen. Ezért hirdette meg Jézus az ellenségszeretetet tanítását, nem szabad ölni szeretni kell. Így változik meg a világ, mert az erőszak erőszakot szül. Gyerekkori tapasztalatom Jézus határtalan szeretete. Később megmagyarázták nekem, a jogos önvédelemre jogom van. Szerethetem az ellenségemet de..., nem szó szerint kell venni az evangéliumot. Ezt magyarázták a hittanórán. Ez szült feszültséget bennem, mert Jézus azt kérte szeresd az ellenségedet, és az egyházam azt kéri ne szó szerint vegyem ezt. Nem az egyház mondja meg, mit kell csinálni? Bulányi azt képviselte, amit én gyerekkoromban elképzeltem: nem szabad visszaütni. Jézus is azért jutott el a keresztfára, mert nem ütött vissza. A hegyi beszédet sem jelképesen kell értenem, hanem szó szerint. Gyurka bácsi jelentősége ebben rejlett, és az evangélium elemzések során abszolút bizonyítani tudta. A II. Vatikáni Zsinat nagy tanítása, hogy az államhatalmaknak megértéssel kell viszonyulniuk azok iránt, akik lelkiismereti okok miatt nem fognak fegyvert. Ez azt jelenti, ha akarunk lemondhatunk az önvédelemről és ezzel nem követünk el bűnt.

Az egyház két ok miatt fordult a Bokor közösség ellen. Egyrészt a tanítása, másrészt a gyakorlata miatt. Bulányi György fiatalokkal foglalkozott, egyetemistákkal, az értelmiséggel és felnőtt ifjúsággal. Nagyon hatékonyan tette mindezt, ezáltal egyre inkább

szaporodtak ezek a közösségek. Az ÁEH csak nézte, hogyan növekednek a fiatalokkal foglalkozó csoportok. Velük az egyháznak nem lett volna szabad foglalkoznia. Ez volt a gyakorlati ok.

A másik ok, a tanítása. A Jézusi szeretet fogalom amelynek alapja az adás, a szolgálat és a szelídség. Ezeket a közösség nem elméletileg képviselte. A szegényeknek megpróbálták pénzt juttatni, ez titokzatos módon ment, mert kiküldeni pénzt az országból nem volt lehetőség, de próbálkoztunk az éhezőknek enni adni. A szelídség nem engedi a katonáskodást, ezért az államhatalom veszélybe kerül, hiszen nincs megfelelő számú hadra fogható ember. Ki fogja az államot, a szocializmust megvédeni akkor? Nagy veszélyt jelentett, és a hatalom látta. A tanítás és a gyakorlat is az állam érdekével ellentétes, érthető, hogy nem nézték jó szemmel, le akarták állítani. Mivel börtönözni nem lehetett, ezért meg volt kötve az állam keze. Lékai László érseki kinevezésekor (amit a hatalom támogatott) az állam azt kérte tőle, ígérje meg a Bulányi-féle közösségeket felszámolja! Akkor hallottam ezt a hírt: a bíboros megígérte, hogy titeket megszüntet! Amint hivatalba lépett kezdődtek a vegzatúrák. Így sikerült az államnak a másként gondolkozókat leállítani.”

A Bokor közösség rossz kisközösség

Szigorú állami kontrollálás között sem működhetek tovább azok a bázisközösségek, amelyek a „rossz kisközösség” minősítéssel rendelkeztek, mert Magyarországra nézve károsnak tartották a tevékenységüket. Ezek a csoportosulások nem csak vallási – ideológiai ellentétet gerjesztettek létezésükkel, hanem a szocialista vezetők véleménye szerint politikai veszélyforrást jelentettek. A Bokor közösség tagjainak mindenfajta erőszakot kerülő magatartása, és ennek következtében a kötelező katonai szolgálat megtagadása, rossz kisközösséggé és egyben céltáblává tette őket az állam szemében. A Bulányi-csoportosulás felszámolására tett intézkedések lassan haladtak, mert az állam kényes belső ügyeinek elhárításához, a korábbi évtizedekkel ellentétben sokkal kevesebb eszköz állt rendelkezésre. A Kádár-rendszer számára a problémát a Helsinki Egyezmény⁹⁰ aláírása jelentette, ami Magyarországot kötelezte az alapvető emberi - és szabadságjogok, beleértve

⁹⁰ <http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=29> Leöltés ideje 2011.04.19

a gondolat, lelkiismeret, vallás és meggyőződés szabadságának biztosítására és az antidemokratikus eszközök elhagyására. A politikai vezetők az ÁEH irányításával kiadták az egyházi vezetőknek, a Bokor közösség felszámolására való utasítást. A hatalom el akarta kerülni a nyílt összecsapást, és az egyházon keresztül akarta a mozgalmat leállítani. Bulányiék így a világi hatalom mellett szembekerültek saját egyházuk vezetőivel ami hovatarozásukat és a keresztény egységet kérdőjelezte meg. A Bokor újjászervezésének és virágzásának éveit után a kettős támadás hatására a közösség sorsa megpecsételődött.

A katonai szolgálat megtagadása, bebörtönzések

A többi szocialista országhoz hasonlóan Magyarországon is általános hadkötelezettség volt, ami minden egészséges felnőtt férfit besorozását jelentette. A békeidőben történő katonai szolgálat fontosságának megértéséhez a nemzetközi helyzet ismerete szükséges. A 20. század második felében a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei, illetve a Szovjetunió szövetségeseikkel kiegészülve vívtak hidegháborús harcot a világhuralomért. A hidegháború inkább szólt fegyverkezésről, hadiipar fejlesztésről, háborúra való készülékről, mint konkrét összecsapásokról. Alakult úgy, hogy a két hatalom szövetségeseiken keresztül szembe került, de közvetlen támadásra egymás ellen soha nem került sor. A világ javaiért folytatott küzdelem, ideológia síkon is folyt. A két pólus két különböző értékrendje, gondolkodásmódja feszült egymásnak, annak reményében, hogy a végső győztes igazolja létjogosultságát és felsőbbrendűségét. Mindezek fényében érthető az állandó harcra való felkészítés, az ország fegyveres felkészítése és a katonai szolgálat fontossága a szovjet szférába tartozó Magyarországon. 1949-től a Magyar Néphadsereg hadseregfejlesztési elveit a szocialista országok doktrínái alapozták meg.⁹¹ Aki nem tudott azonosulni ezzel az erőszakos törekvéssel vagy megtagadta a katonai szolgálatot politikai, vallási okokból, arról úgy gondolkodtak a kommunista vezetők, hogy nem akarja a szocializmus győzelmét, sőt egyenesen a bukását akarja, ezért nem vállal szerepet a küzdelmekben.

A katonai szolgálat megtagadása során felmerült politikai indokok többfélék voltak: a katonáskodás ténye ellentmond a békének, a szocialista hadseregnek nincsen deklarált védelmi jellege, és általában jelentkeztek a szocialista társadalmi rendszerrel szembeni

⁹¹ *Vallások és a katonai szolgálat*. Szerk.: GERGELY JENŐ. Bp., Zrínyi Katonai Kiadó, 1989. 114. Továbbiakban: GERGELY, 1989.

fenntartások.⁹² A különböző politikai véleményeket nem ismerhette el jogosnak az állam, mert az legitimitásának elvesztését és önvédelmi képességének megszűnését eredményezte volna. A haza iránti kötelességről, az állampolgár feladatairól a következő általános vélekedés volt az uralkodó: „A haza iránti hűség, a hazaszeretet, a magyar föld, az ország védelme Szent István óta az itt élő nép, a magyar nemzet kollektív feladata, megmaradásának egyik feltétele. Nem véletlenül vallotta éppen a keresztény magyar egyházak mindegyike, hogy a kard szerezte és a kereszt tartotta meg az országot.”⁹³ A katonai szolgálat politikai okokból történő megtagadása tehát politikai szembenállást jelent a mindenkori államhatalommal, ezért nem voltak elfogadhatóak ezek az érvek.

A fegyveres szolgálat megtagadásának másik érve az egyén vallási és lelkiismereti szabadsága. Ez sokkal nehezebb megítélés alá tartozott, mert az idők folyamán az egyház által meghatározott irányelvek a háborúról és a katonáskodásról egymást követően váltották egymást, és csak a II. Vatikáni Zsinaton került sor a vallási és lelkiismereti szabadság fogalmának tisztázására. A történelmi egyházak közül a katolikus egyház fegyveres szolgálattal való azonosulását ismertetem a dolgozatomban, mivel a Bokor közösség is katolikus felekezetű.

Jézus tanításai során mindenfajta erőszakosságot elítélt és a szeretet hirdette. A Biblia Újszövetségi részei, amelyek Jézus halála után kerültek papírra, a háború és béke, a katonáskodás kérdésében többféle következtetés levonására adnak lehetőséget.⁹⁴ Az idők folyamán két domináns nézőpont alakult ki, a szent háború és a Jézusi „vissza nem ütés” tana. Az egyház nem tiltotta a háborút, a hívekben – akik állampolgárok is egyben – mint erkölcsi kötelezettséget tudatosította a haza védelmét, és bizonyos feltételek között igazolhatónak tartotta azzal a céllal, ha visszaállítja a békét és az elnyomottak szabadságát.⁹⁵ A Jézusi „vissza nem ütés” csak keresztény ideálként létezett, és a hívők többsége a hadviselés „szent” módját szükségesnek tartotta. Szent Ágoston, az egyház egyik nagy tanítója kijelentette: „a keresztény tanítás szerint nem tilos a háborúskodás, ha azt nem önkényesen, hanem szükségből, az igazságtalanság megtorlására viselik.”⁹⁶ A modern korban változott meg gyökeresen a háborúzásról alkotott felfogás, mert a keresztény teológusok rájöttek, hogy a jelenkor háborúi nem lehetnek igazságosak. A nukleáris fegyverek és a tömegpusztító fegyverek használata aránytalan pusztítást végez az

⁹² GERGELY, 1989. 116-117.

⁹³ GERGELY, 1989. 117.

⁹⁴ GERGELY, 1989. 14.

⁹⁵ GERGELY, 1989. 14.

⁹⁶ GERGELY, 1989. 21.

igazságért folytatott küzdelemben.⁹⁷ A II. Vatikáni Zsinat során az egyházi vezetők egységesen kihátrálnak a háborús ügyrendezés támogatása mögül, a konfliktusok megoldásában békés eszközöket keresnek, erre példa a Vatikán új keleti politikája, az Ostpolitik. A hívők katonai szolgálatban való részvételét az egyén lelkiismereti elbírálására bízták. A Zsinat Dignitatis Humanae című dokumentuma, a vallásszabadságról kimondja: „az embernek, aki személy, joga van a vallásszabadsághoz... A vallásszabadság joga az emberi természetből fakadó természetjog, amelyet a társadalomban civil jogként is el kell ismerni... senki sem kényszeríthető vallási dolgokban a lelkiismerete elleni cselekvésre és nem akadályozható abban, hogy a lelkiismeretének szavát kövesse. Az önként vállalt felelősség kötelezi az embert az igazság keresésére és a megismert igazsághoz való ragaszkodásra.”⁹⁸

A Katolikus Egyház a II. Vatikáni Zsinatot követően sem tiltotta meg a katonai szolgálatot és a háborúban való részvételt hívei számára. A jogos önvédelmet jelentő igazságos háború elvét a Magyar Püspöki Kar és a hívők is elfogadták, ezért nem akadt olyan, aki megtagadta volna a katonai szolgálatot. 1976-ban Kiszely Károly katolikus teológus hallgató volt az első, aki lelkiismereti okokra hivatkozva nem vállalta a fegyveres katonai szolgálatot,⁹⁹ ezért 33 hónap szabadságvesztésre ítélte az állam. A továbbiakban a katolikus, protestáns és zsidó felekezetiüket az 1978-ban elfogadott Büntető Törvénykönyv 336. § alapján ítélték el.¹⁰⁰ A dolgozat témájához csak érintőlegesen tartozik, hogy a nazarénusok előtt 1977-től megnyílt a fegyvermentes katonai szolgálat lehetősége.¹⁰¹ 1986-ig összesen 24 katolikus fiatal tagadta meg a fegyveres katonai szolgálatot, akikre általában 30-34 hónap fogházbüntetést szabtak ki, jelentős részük a bázisközösségekhez, főként a Bokorhoz tartozott.¹⁰² 1979-ben Merza József matematikus a Bokor közösségből elsőként tagadta meg a fegyveres katonai szolgálatot. Merza József behívását a BM III/III.-1. osztálya kezdeményezte a nyomozás alatt álló illegális katolikus csoportosulás (Bokor) bomlasztása céljából, tartalmazza a „varjak” fedőnéven összegyűjtött jelentéscsomó.¹⁰³ A dokumentum bizonyítja, hogy a Bokor közösség, mint rossz kisközösség, amely a szocializmust rombolja, politikai döntés miatt vált nem kívánatossá. A Bulányi szervezkedés visszaszorításában a bebörtönzésekkel inkább

⁹⁷ GERGELY, 1989. 24.

⁹⁸ A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. 2. Kiadás. Bp., Szent István Társulat, 2007. 488.

⁹⁹ GERGELY, 1989. 116.

¹⁰⁰ GERGELY, 1989. 119.

¹⁰¹ GERGELY, 1989. 119.

¹⁰² GERGELY, 1989. 119.

¹⁰³ ÁBTL. 2.7.1. III/III 191/1979.09.19

félelmet akartak kelteni és kikényszeríteni a katonai szolgálatot, mint végső megoldást nyújtania felszámolásában. Sokan a közösségből teljesítették is az állampolgári kötelezettségnek tartott fegyveres szolgálatot, mert akkor még nem volt lehetőség az alternatív katonai szolgálatban való részvételre, és börtönbe pedig nem akartak vonulni. A Bokor közösség alapeszményét, a szelídséget, a vissza nem ütést a hazafias köteleességek teljesítése mellett és a kiélezett nemzetközi viszonyok között nem volt lehetséges megvalósítani 1989-ig. A békére való törekvéseket a szocialista vezetők félreértették, képviselőit üldözték. A rendszerváltozás után összeszámolt katolikus börtönviselt szolgálatmegtagadók létszámából (30 körüli), 25-en Bokrosok voltak.¹⁰⁴

Bulányi György kérni akarta Lékai Lászlót, hogy az állam a fiatal nazarénusokhoz hasonlóan biztosítsa a katolikus fiataloknak a fegyveres katonai szolgálat alóli mentesítését.¹⁰⁵ Erre nem került sor, de kis idővel később a bázisközösségek együtt fordultak a püspöki karhoz és kérték, hogy a püspökök álljanak ki a fegyver nélküli szociális védelmi szolgálatért.¹⁰⁶ Lékai László 1981. szeptember 6-án elítélte azokat a papjait, akik a katonaköteles ifjúságot a fegyveres szolgálat megtagadására buzdítják, ez volt a püspökök hivatalos véleménye is.¹⁰⁷ Álláspontját azzal magyarázta, hogy Magyarország lakosságának 70%-a katolikus, és ha ez a jelentős többség elkerüli a katonai szolgálatot, akkor ki fogja az országot megvédeni. A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1986. október 17-én tartott konferenciát a fegyveres katonai szolgálat kérdésének megvitatásáról. A püspökök által kiadott hivatalos nyilatkozatban a vatikáni dokumentumokat elismerték, de elhatárolódtak azoktól, akik a katonai szolgálatot vallási vagy lelkiismereti okokra hivatkozva megtagadták.¹⁰⁸ Paskai László bíboros, esztergomi érsek 1988. március 14-én a korábbi felfogással szakítva, az alternatív katonai szolgálat bevezetését javasolta, mely egyenrangú a fegyveres katonai szolgálattal.¹⁰⁹ 1989 nyarán az Országgyűlés megvitatta az 1976. évi I. – honvédelemről szóló – törvény módosítását és elfogadta a polgári szolgálat bevezetését.¹¹⁰

¹⁰⁴ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

¹⁰⁵ ÁBTL. 2.7.1. III/III-220/1979.10.12

¹⁰⁶ Gergely 1989. 120.

¹⁰⁷ Gergely 1989. 120.

¹⁰⁸ GERGELY, 1989. 121.

¹⁰⁹ GERGELY, 1989.122.

¹¹⁰ GERGELY, 1989.122.

Egy férfi, aki vállalta a börtönt katonáskodás helyett

A szakdolgozat készítésekor a terveim között szerepelt – ha lehetőségem lesz – a katonai szolgálat megtagadásáért börtönbüntetésre ítélt férfiak egyikével interjút készíteni. Orbán Péter¹¹¹ volt Bokor közösségi tag vállalta, hogy beszél múltjáról, a 80-as évek Bokor közösségéről, börtönélményeiről. A beszélgetésünk közlését fontosnak tartom, mert az eseményekben való részvétele miatt, Péter pótolhatatlan információkat tud megosztani az utókorral. Egy olyan embert ismerhetünk meg személyében, aki a felismert hitigazságokhoz minden körülmények között hű maradt, még akkor is mikor a köztörvényes bűnözők közé zárták három évre. Orbán Péter 52 éves érdi lakos, feleségével és 5 gyermekével él együtt. 1977-ben végzett Pannonhalmán, foglalkozása gyógyopedagógiai tanár.

„A 80-as évek legelején kerültem Bulányi Györggyel és tanításával kapcsolatba, Mohos Laszló barátomon keresztül, akivel Pannonhalmán együtt jártunk gimnáziumba. Egyszer nálam szállt meg Győrben, mikor ott albérletben laktam és azt mesélte: találkozott egy piarista szerzetessel, akit Gyurka Bácsinak kell hívni, nem atyának és micsoda szövege van! A Bokor egy Ágához csatlakoztam, amit a Simonyi Béla Székesfehérvárról vezetett. A Bokornak Ágai vannak, egy Ág több nagycsoportból áll, és minden nagycsoporthoz több kisközösség tartozik (8-12 fős). Sopronban tartották a találkozóikat, ott már voltak kisközösségek. Egy szilveszteri bulin ismerkedtem meg a közösség tagjaival, ez volt az első alkalom, amikor informálisan is barátkozni kezdtem velük.

A 80-as évek legelején aktív közösségi tag lettem. Havonkénti találkozásaink voltak, mivel összejárósak voltunk és nem otthon laktunk. A találkozók meghatározott tematika szerint zajlottak, személyes beszámoló körrel indult, és egyfajta feldolgozás közös, tanulás követte ezt. A végén mindig volt kajálás! Minden nyáron megvoltak a közösség találkozók, táborozások, ezeket teljes illegalitásban szerveztük. Egy Ág olyan népes volt, hogy megszervezett egy ilyen nyári tábort. Emlékezetes számomra egy kapolcsi tábor, amelynek szervezője voltam. A belügyminisztérium emberei szét akartak kergetni bennünket, de nem tudtak feljönni a hegyre a terepjáróikkal, az esős idő miatt. Egyszer

¹¹¹ Nagyon sok köszönettel tartozom Orbán Péternek, aki családi elfoglaltságai mellett szabadidejében szakított időt az általam feltett kérdések megválaszolására. Hálás vagyok bizalmáért és azért, hogy őszintén beszélt azokról az élményeiről, amelyeket nem kellemes felidéznie. Az Orbán Péterrel folytatott beszélgetés rögzítésre került, a készítő tulajdonában van a hanganyag.

sikerült feljönniük, mi már vártuk őket. Engedély hiányában, azonnali távozásra szólítottak fel. Mi úgy pakoltunk össze és rendeztük el a terepet magunk után, hogy alig tértünk el a napirendi pontoktól és megtartottuk az aznapi előadást. Másnap már Zala megyében folytattuk a táborozást, egy közös reggelivel vártuk a beérkezőket. Mindenkiről tudtuk hol alszik, kinél lesz. A tábor folytatódott tovább, de ide is megérkeztek a rendőrök. Nem jelentettek fel bennünket, amiért nagy szidásban részesültek, és talán le is fokozták őket. Arról, hogy megfigyelnek, arról tudtam.

Mikor Budapestre kerültem, főiskolásként a Kassák Lajos utcai evangélikus parókián laktam, mint templomszolgái albérlő. Rendszeresen járt nálam össze egy közösség a Bokor tagokból. Az akkori evangélikus lelkész, Bencúr Laci bácsi imádkozott velünk, és igét hirdetett. Pontosan tudta kik vagyunk, tudta, hogy a nyomozók leszólítják a fiatalokat, akik ebből a kapuból mennek ki. Egyetlen egyszer nem mondta: „Péter megtiltom, hogy itt találkozzatok”. Nem tudom hozzá eljutottak-e a nyomozók, kérdőre vonték-e, vagy lett-e hátránya az ügyből. Bencúr László tiszteletes ott állt mögöttünk végig.

1985. február 26-án börtönöztek be katonai szolgálat megtagadásáért. A büntetésem 34 hónap volt, 1987. december 29-én szabadultam. A bokor közösséghez tartozó fiatal fiúk egy kis része nem vállalta a katonai szolgálatot, egy másik részük ment és ellátta a szolgálatot. A börtönben tudták, miért vagyunk bent. Az átlag rab úgy fogta fel, hogy jehovista szerencsétlen hülye, nem kell bántani, ártatlan, mint a légy, hagyjuk a francba. Nem voltak képzettek ez egyházak felől, csak azt látták, ez katonaság helyett börtönbe jön, ez hülye. A büntetés-végrehajtás fokozata meghatározza, milyen kapcsolattartásra vagy jogosult a külvilággal. Egy fogház fokozat, amilyenben én is voltam, a legenyhébb. Azt jelenti, hogy a büntetésed harmadát engedhetik el. Egy szabadabb létfeltétel között élhetsz a börtönben: a zárkák hálóterem jellegűek, az ajtajuk nyitva, csak a körletek vannak bezárva, de azon belül a folyosón szabadon átmehetsz egy másik zárkába, többet lehetsz kint a szabad levegőn. Sokkal lazább. Havonta kaphatsz egy csomagot, ami nagy kincs, és havonta fogadhatsz látogatókat, 2 óra hosszan. Az eggyel keményebb fokozat a börtön és a még eggyel keményebb a fegyház. A börtönnél és a fegyháznál sokkal szigorúbb körülmények vannak. A börtönön belül van bolt, spájzolásnak hívják. A börtön kereseted alapján vásárolhatsz – a büntetésed szigorúságának függvényében határozzák meg, a kereseted hány százalékát költheted el – tisztálkodási szereket, édességet, zöldséget, gyümölcsöt, húst. Az ágyad alatt volt egy karton doboz, és abban tarthattad a megvásárolt élelmiszert. három húsvét, és három karácsony telt el bent a börtönben. Nagyon érdekes a

húsvét, bent a börtönben körmenet is van. Ez abból állt, hogy a harmadik emeletet leköltöztették a földszintre, a földszintet felköltöztették a második emeletre, a másodikat pedig a harmadik emeletre. Az összes rab az összes cuccával vonult, de nem zengett a Halleluja. Hosszú három napos ünnep volt, ki kellett tölteni a rabok idejét. Ezt rendszeresen beütemezték. Misén nem lehetett részt venni. A katolikus szolgálatmegtagadók 30 körüli szám, időnként találkozunk. Idén, május 20-án Zsámbékon bográcsozunk. A bokor közösségben ma már nem vagyunk aktív tagok, más közösségben igen.

A Bokor szembekerült a magyar egyházzal

A Bokor közösség az 1970-es évek második felében szembe került saját egyházával. Bulányi György határozottan állította, hogy Lékai László és a Püspöki Kar, az állam parancsára különbözteti meg a jó és rossz kisközösségeket az egyházon belül.¹¹² Állításait két érveléssel támasztotta alá. A páter hangoztatta, hogy kezébe kerültek az ÁEH titkos dokumentumai, amely megfogalmazza a haditervet, miként akarja az ÁEH a Bokor mozgalmat megsemmisíteni Lékai bíboros és a püspöki kar közreműködésével.¹¹³ A dokumentum azt is tartalmazta, ha a püspökök nem fékezik le a Bokor mozgalmat, rendőrségi eljárást indítanak Bulányiék ellen. A szerzetes másik bizonyítéka Cserháti József püspök halála előtt tv-interjút adott Ausztriában, amelyben a Püspöki kar volt titkára elmondta: „A Bulányi-ügy Lékai bíborosnak köszönhető. Ő mozgatta a Bokor elítélését. És a Bokor ügye akkor éleződött ki, amikor a mozgalom elkötelezte magát a katonai szolgálat megtagadásának joga mellett. Az ÁEH határozta meg, miről szabad beszélnünk és miről nem.”¹¹⁴ Bulányi György igazoltnak látta saját ellenállását, a kollaboráns főpapsággal szemben. A mozgalomhoz tartozó papok többször szembeszegültek előljáróikkal, és nem a megígért papi engedelmesség jegyében cselekedtek.¹¹⁵ Bulányi György és követői engedetlenségükre adott válaszként mondták: „ezeknek a püspököknek nem engedelmességekünk.”¹¹⁶ Az egyházi tekintély megkérdőjelezése rossz fényben tüntette fel a közösséget, és tovább mélyítette a szakadást.

¹¹² TOMKA, 2005.417.

¹¹³ TOMKA, 2005.414.

¹¹⁴ TOMKA, 2005.414.

¹¹⁵ TOMKA, 2005.417.

¹¹⁶ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

A Bokor tanításai között 1976-tól kezdődően megjelentek nem katolikus gondolatok, Bulányi atya és sok követői több lényeges kérdésben eltért a katolikus tanítástól, és véleményükben hajthatatlanok voltak. A Bokor véleménye szerint az egyház, eltért Jézus irányvonalától, mert Szent Pált követi, aki meghamisította Jézus tanítását, az engedelmség bűn, és az „apostoli folytonosság” nem feltétlenül eleme a papságnak.¹¹⁷ Ezek a tanítások visszajutottak az egyházi előjárókhöz, akikben tovább erősítette a Bokor közösség ellen viselt hadakozás helyességét. 1976 februárjában az esztergomi szeminárium egyik tanára, Szendi József, Lékai Lászlóra hivatkozva kijelentette: „Bulányi atya teológiája eretnek.”¹¹⁸ 1976-tól kezdve Lékai László a püspököket és a papokat figyelmezteti Bulányi György veszélyességéről aki, hiányos teológiai műveltsége következtében téves teológia nézeteket fogalmazott meg, és terjesztett.

Amikor kiszivárgott a 70-es évek közepén, hogy Lékai László elítélni készült a Bokor közösséget, akkor a többi kisközösség vezető a Bokor védelmére kelt. A bázisközösségek vezetői ismerték a Bulányi György által felvetett teológiai és egyháztani kérdéseket, problémákat, de nem szerették volna, ha az egyház elfordulásával tovább rontja kapcsolatát a Bokorral. Tomka Ferenc személyesen ment el Lékai Bíboroshoz és kérte, hogy az egyház ne forduljon el a Bokor közösségtől, hanem keresse a megbékélést vele. Lékai bíboros válasza: „Bulányiékat el kell ítélni, mert eltértek az egyház tanításától.”¹¹⁹ Bulányi György a kérdéses írásait elküldte a bíborosnak, és szerette volna tisztázni magát a vádak alól, de Lékai elzárkózott mindenfajta találkozástól.¹²⁰

A bíboros egy római látogatása során felkereste a piarista rend generálisát, és kérte Bulányi György Magyarországról való kihívást.¹²¹ A szerzetes 1978-ban vette fel a kapcsolatot generálisával, akin keresztül elküldte hatkötetes írásit a Klérus Kongregációnak, de azok nem találnak benne semmit, ami ellenkeznék a katolikus tanítással.¹²² 1981-ben Lékai László dialógusra hívta a szerzetest, ahol problémás kérdéseket dogmatikai síkon vitatták meg.¹²³ Két alkalommal került sor a találkozásra, és ezekről az élményeiről Bulányi György azt mondja: „az 1952-es ÁVO-s kihallgatáson nagyobb figyelemmel és érdeklődéssel hallgattak, mint amit pap testvéreimtől akkor kaptam.”¹²⁴ A dialógust követően felszólították Bulányi Györgyöt vonja vissza tanait, aki

¹¹⁷ TOMKA, 2005.416.

¹¹⁸ SZAKOLCZAY LAJOS: Péter Bulányi. 68.

¹¹⁹ TOMKA, 2005.413.

¹²⁰ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

¹²¹ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

¹²² SZAKOLCZAY, 1989.69.

¹²³ SZAKOLCZAY, 1989.103.

¹²⁴ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

egy válaszlevélben kifejtette nem tanít olyasmit, amit vissza kéne vonnia. A Magyar Püspöki Kar a szerzetes ellenállása miatt felterjesztette tanításit Rómába felülvizsgálásra a Hittani Kongregáció elé, és a vizsgálat végéig megvonták tőle a nyilvános papi működésének jogát.¹²⁵ A Hittani Kongregáció az Egyházrend című Bulányi művet tette meg a vizsgálat tárgyává, amelyet veszélyes, téves és félreérthető tanoknak minősítettek.¹²⁶ Bulányi szerint: „Az egyházam elítélt, mert a püspökei mellett akart kiállni.”¹²⁷ A Bokor közösség országos elítéléséhez hozzájárult az a Joseph Ratzinger aláírásával ellátott levél, amely 1987-ben jelent meg magyar sajtóban. Ebben a nagyközönség megismerhette az Egyház álláspontját Bulányi György által képviselt veszélyes, téves és félreérthető nézeteiről. A cikk szerint a szerzetes nem hajlandó a dialógusra.¹²⁸ Erre a Bokor közösség a nyilvánosság előtt nem reagálhatott, mert nem volt rá lehetőségük.

„A Bokor közösség egy mérgezett kút lett, a lejáratások következtében” – nyilatkozta Bulányi György.¹²⁹ Sokan elfordultak a Bokortól, kiközösítették a bázisközösséget az egyházi közéletből. A magukra maradt katolikusok, akiket saját egyházuk megbélyegzett, válaszként kritikus magatartással viselkedtek a főpappal szemben. A Bokor közösség későbbi megítéléséhez hozzájárult Bulányi György 1997-ben történő rehabilitálása. A Bokor és az egyház formális kibékülése a hosszú évek egymással való küzdelmeit nem feleltette el az érintettekkel, a mai napig sebhelyként őrzik.

¹²⁵ SZAKOLCZAY 1989.74.

¹²⁶ SZAKOLCZAY, 1989.74.

¹²⁷ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

¹²⁸ SZAKOLCZY, 1989.75.

¹²⁹ BULÁNYI GYÖRGY. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA IV-V-VI. TC-s 87

Összegzés

Bulányi György állandó konokságát és rendszerrel való szembeszegülését szokták kritikusai emlegetni. Láttatni szerettem volna munkámban, hogy nem egy renitens szerzetesről van szó, hanem egy felismert hitigazsághoz végsőkig ragaszkodó emberről. Sokan rugalmatlannak tartották, mert nem tudott alkalmazkodni a politikai rendszerekhez. Valójában tényleg nem tudott alkalmazkodni, mert nem hagyták, hogy az általa képviselt szereteteszmény megvalósuljon. Hitével teljesen azonosulva inkább vállalta a börtönt és kirekesztettséget, mint önmaga megvédését vagy a politikai rendszer támadását.

Szélsőséges nézetével miszerint nincs visszaütés, és csak a szeretet dominál kikerülhetetlenül szembekerült a mindenkori államhatalommal. Botrányosnak és érthetetlennek számított, az önvédelemről való lemondás. A haza fegyverrel való védelmének megtagadását jelentette ez. Bulányi Györgyöt és követőit a Kádár-rendszer ellenségének tartották, mivel fegyverrel nem védelmezték azt. A szerzetes sokat emlegetett politikai szembeszegülése, valójában nem politikai szembeszegülés, hiszen ő csak az általa képviselt eszmék szerint kívánt élni. A rendszer irányítói képtelenek voltak a nemzetközi politikai helyzetben helyesen értelmezni a bokor közösségi tagok viselkedését. Aki megtagadta a fegyveres szolgálatot, arra börtönbüntetés várt.

Bulányi György nagysága a kisközösségekben rejlő lehetőségek észrevételében is rejlett. A kisközösségek a család léptékű létszám és a barátságok kialakulása miatt stabilabb szerkezetűek, mint más vallási csoportosulások. A rengeteg csoport sokszínűvé és változatossá tette az egyházat. A Bokor által hirdetett „mindenki tanító és tanítvány” alapján, az evangélium terjesztése nagyon hatékonyan működött.

Bulányi György legnagyobb fájdalma volt, hogy nem csak az állam részéről érték támadások a fent említett okok miatt, hanem egyházon belül is az elutasítottságot tapasztalta meg. A Magyar Katolikus Egyház vezetői felé tanúsított engedetlensége az ÁEH-nek szólt.

Bulányi György hitt a Bokor szereteteszményében, mert nem csak igaznak tartotta és tanította, hanem ennek fényében élte le életét. Hiteles személy volt, nézeteit nem tudták befolyásolni politikai hatások, közösségei a mai napig működnek.

Források

ÁBTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

3.1.5. Központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt operatív dossziék (O-dossziék)
O-8884. Bulányi György.

3.1.9. Vizsgálati dossziék
V-140907. Bulányi György és társai.

2.7.1. Napi Operatív Információs jelentések (NOIJ) 1979-1980.

Kiadott Források

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. 2. Kiadás. Bp., Szent István Társulat, 2007. 488.p.

A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma. Bp., Szent István Társulat, 2006.

Interjúk

Bohn István visszaemlékezése az 1970-es évekre. Az interjút készítette Simon Péter, 2011. március.

Bulányi György. interjú (1989.05.25-26): OSZK Történeti Interjúk Tára, UMA I-II-III-IV-V-VI. TC-s 87 Az interjút készítette, Szakolczay Lajos.

Orbán Péter visszaemlékezése a Bokor közösségre és a börtönben töltött évekre. Az interjút készítette Simon Péter, 2011. április.

Interjúkötet

Szakolczay Lajos: *Páter Bulányi*. Debrecen, Új Lap- és Könyvkiadó Kft, 1989.

Felhasznált Irodalom

AGOSTINO CASAROLI: *A türelem vértanúsága*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.

BALOGH MARGIT: Egyházak a szovjet rendszerben (1945-1989). 387. In: *Magyarország a XX. században*. Főszerk.: KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN. II. kötet. Szekszárd, Babits Kiadó, 1997.

BÁLINT LÁSZLÓ: A Bulányi-féle "szervezkedés" utóhatásai. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 16. évf. 2004/3-4.sz.

GERGELY JENŐ: *A Katolikus Egyház Magyarországon 1944-1971*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

GYARMATI GYÖRGY: Politikai és társadalom 1945-1989 között. In: *Magyarország a XX. században*. Főszerk.: KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN. I. kötet. Szekszárd, Babits Kiadó, 1996.

GYARMATI GYÖRGY: Ha tiéd az ÁVO, tiéd a hatalom... A politikai rendőrség működése 1947-1948-ban. In: *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Történeti Hivatal, 2000.

HOLLÓS ERVIN: *Kik voltak mit akartak?* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

KÁLMÁN PEREGRIN OFM: Dogma- történet- Módszertani kérdésfeltevés a katolikus egyházban 1945 és 1990 közötti történetének értelmezéséhez. In: *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szerk.: Soós Viktor Attila, Szabó Csaba, Szigeti László. Budapest, Luther Kiadó, Szent István Társulat, 2010.

KÖBEL SZILVIA: „*Oszd meg és uralkodj!*” *A Pártállam és az egyházak*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2005.

SCHANDA BEÁTA: A "Bokor"-ról. In: *Vigília*. 1998/7.

SZABÓ CSABA – SOÓS VIKTOR ATTILA: „*Világosság*” *Az Állami Egyházügyi Hivatal és a hírszerzés tevékenysége a katolikus egyház ellen*. Új Ember, 2006.

TOMKA FERENC: *Halálra szántak mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynökkérdés*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

Vallások és a katonai szolgálat. Szerk.: GERGELY JENŐ. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989.

Internetes Források

Bulányi György: *A Bokor kívülről, belülről: múlt, jelen jövő*.
[URL: http://www.bokorportal.hu/bulanyi/irasok/mia_bokor.pdf]

Tomka Ferenc: A papi békemozgalom – a diktatúra szülötte. Az egyház a diktatúra éveiben.
[URL: <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2003.05.25/0601.html>]

Bokorportál. Gyakran ismételt kérdések.
[URL: <http://www.bokorportal.hu/gyik.php>]

Adatbank - Szótár Plurális Társadalmaknak. Helszinki Egyezmény.
[URL: <http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=29>]

